

Rákóczi Hírlevél

"CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE!"

2009 október

kilencedik megjelenés

ASZTALOS MIKLÓS

II. RÁKÓCZI FERENC ÉS KORA

1. RÉSZ

Az út lefelé
1707-1711

2. ELSŐ FEJEZET A katonai és külügyi helyzet

1707 júniusában jutott el a kuruc szabadságmozgalom a csúcra. A katonai helyzet is szilárd volt, Rákóczit Marosvásárhelyt beiktatták erdélyi fejedelemségébe. Az erdélyi és magyarországi rendek szövetkeztek egymással. Az ónodi gyűlés kimondta a trón üres voltát s ezzel az addigi szabadságharc függetlenségi harccá lett. XIV. Lajos elismerte Rákóczit független szuverénnek. Rákóczi neve ismét forogni kezdett a közel északi külországok ügyeiben. A mozgalom az eddigi négy év alatt ilyen megmásíthatatlanul határozott irányt még nem öltött. A mozgalom a csúcra ért, ahonnan messzi horizontok ködbe vesző távlata kékllett a szemlélő felé s csak a fantázia szabott határt a lehetőségek elé. A valóságban azonban ez a nagy perspektíva csalóka volt, amely a dolgok valóságos méreteit túlzottá torzítja. A nagy látóhatár távlatában elveszett az egyre fenyegetőbben fellépő fizetésieszköz-válság s az ezzel kapcsolatos gazdasági csőd s elveszett a hadsereg és a lelkek lassú kimerülése, elfáradása, amely a küszöbön álló években egyre csak növekedni fog, hogy végre felemésszen minden további ellentállási lehetőséget. Nem lehetett felismerni, hogy a csillogó külpolitikai lehetőségeknek nincs reális tartalmuk s a maguk valójában csak közelinek látszó, de soha meg nem közelíthető délibábok.

Az 1707-ik évnek volt egy kellemetlen északi bonyodalma is, amely még ma sincs teljesen tisztázva s amely a 16 elzálogosított szepesi város körül zajlott le. A Lengyelországnál már hosszú évszázak óta elzalogosított városoknak Lubomirskij György volt a helytartója, aki a kurucok számára roppant kellemetlen szomszédnak bizonyult. Mint exterritoriális terület ura, kénye-kedve szerint bánt a területére betévedt kurucokkal s hol a kuruc, hol a császári tisztekkel barátkozott. Attól is lehetett tartani, hogy egyszer csak átengedi területén Rákóczi hátába a császári sereget. Rákóczi így kénytelen volt őriztetni az észak magyarországi hágókat is, annál is inkább, mert a legvadabb hírek keringtek. 1708 januárja azonban Podolinban Ráday Pál, Berthóti Ferenc és Szalay Pál megegyeztek a helytartóval s így elült a kellemetlen zavar.

Még egy kellemetlen körülmény zavarta meg ez év őszén a Felvidék biztonságát. Sokan azt tartották, hogy ez összefügg Lubomirskij nyugtalankodásával, de valószínűbb, hogy a mozgalom önmagában álló esemény volt. Rákóczi hajlandó volt, a görögkeletiekkel való megbékélés szempontjától vezetettve, beleegyezni abba is, hogy a munkácsi görög katolikus püspökséget a kievi érsekség alá helyezték s az erdélyi román és a dél-magyarországi szerb görögkeletieket az orosz patriarchátus helyére tervezett szent zsinat alá, az épp kialakulóban levő orosz államegyház alá rendelje. Nem idegenkedett ettől a gondolatától a szerbek "deszpótája", Brankovics György sem, akit Bécs épp hasonló törekvés miatt tartott fogságban s az erdélyi románok kuruc vladikája, Circa János sem. Rákóczi, láttuk, a cártól várta, hogy megfűtse az ellenséges érzelmű szerbeket s azt hitte, hogy a cár vallási befolyásával az ország valahány orthodoxát a magyar ügy mellé sorakoztathatja. Annál meglepőbb, hogy 1707 őszén egyszer csak nyugtalankodni kezdtek Rákóczi ellen a rutének. A mozgalom szítója a Bécsből kinevezett Hodemarszky orosz püspök volt s azzal izgatta a ruténeket, hogy, ha fellázadnak Rákóczi ellen, hasonló kiváltságokat kapnak, mint a szerb (rác) határőrök. Volt a püspöknek néhány fegyverese is, de nem mert az országba a lengyel-sziléziai határról betörni. Rákóczi előbb fegyverrel akart fellépni, de mikor látta, hogy a mozgalom magától elül, meglegedett a határ figyelemmel tartásával.

Bizonytalannal erre a mozgalomra céloz Bercsényi, amikor Károlynak írván, október végén egyik levelében megjegyzi: "Mi Maros s a Vág mind csak egy ág ott az olá, s itt a tót puskáz már. Ez a bökkenője, hogy popularis perit amor." Az 1708 nyarára tervezett hadművelet volt Rákóczi legszabatosabban megfogalmazott külpolitikai és hadászati célkitűzése - írja Markó - amelynek előkészítése érdekében minden lehető elkövetetett s a nagyszabású hadművelet úgyszólván az utolsó órában hiúsult meg Trencsénél. Rákóczi épkezláb haditervét megint értelmetlen alvezérei gáncsolták el, akik az előttük érthetetlen célú sziléziai betörés gondolatával nem tudtak megbarátkozni s Rákóczi elgondolását több haditanácsban leszavatták s arra kényszerítették Rákóczit, hogy a Vág felé vonuljon.

"A háború kezdete óta nem volt még ilyen szép seregem", írja Rákóczi, „azonban nem tudtam, hogy hová fordítsam a hadjárat végéig, mert a télen fölötte alkalmasan megfűszkelhettem volna magamat Sziléziában s ekkor igen nehezen működhetett volna az ellenség ellenem. A tél volt ugyanis a legalkalmasabb időszak, hogy lovasságomat zászlóim alatt együtt tartsam. Tehát a telet vártam; addig pedig valami vár ostromához sem foghattam, mivel az ostromkészületeket rézpénzen, pedig egyebünk nem volt, már nem lehetett megszerezni."

A nép a tétlenséget nem értette s zúgolódott, hogy Rákóczi csak vadászgat. Még Bercsényi sem a nyugtalanság letörésével foglalkozott, hanem különböző portyázó terveket kovácsolt, mint Ocskay is. Végül is a haditanács leszavazta Rákóczit. Egyedül udvari marsallja, Vay tartott vele s így Rákóczi akarata ellenére Viard ellen indult. Ez lett az egész szabadságharc veszte...

A tavaszi egri tárgyalások alatt Rákóczi minden erejével arra törekedett, hogy a lehető legjobb hadsereget hozza össze, amint az sikerült is neki. Emlékiratából idéztük, nem akarta seregét felesleges hadműveletekbe belevinni s erre Párizsból is figyelmeztették. A téltre várt, hogy a sziléziai betörést akkor végrehajtsa. Azonban a tétlenséget a tisztek nem értették s már arról beszéltek, hogy a Rákóczi körül levő tanácsosok közt árulók vannak s azért késik Rákóczi a hadműveletek megkezdésével.

Alvezérei közül ekkor ketten csatáztak a Felvidéken. Bottyán a Csallóközöt próbálta visszafoglalni, Ocskay pedig hol a Vág völgyében, hol a morva határszéleken portyáztatott. Rákóczi 1708 június 15-én indult el Egerből s mind a két alvezér azt szerette volna, ha a fejedelem az ő hadműveleteinek jön támogatására. Ocskay Morvanka mellett már hidat is veretett a Vágon, hogy a fejedelem seregének átkelését megkönnyítse. Rákóczi serege július közepére érkezett Érsekújvár alá, ahol a nyugtalankodó alvezérek lecsöndesítésére haditanácsot tartott. Rákóczi a köznyomás alatt kénytelen volt elárulni, hogy mi tulajdonképpen a terve, de tervének jelentőségét nem tudták a haditanácson résztvevők felfogni. Két napi elkeseredett vitakozás után, bár Rákóczi elvben nem adta fel a sziléziai tervet, az a közvélemény alakult ki s ebbe Rákóczinak is kénytelen-kelletlen bele kellett nyugodnia, hogy előbb át kell kelni Ocskay megsegítésére a Vágon.

Ezzel a továbbiakban megszűnt a tervszerű eljárás s a hátralevő napokban kapkodás jellemezte a kuruc főszereg mozdulatait. Az eredeti elgondolás elsikkadt a szűklátókörű alvezérek kezén.

Július 30-án értesült Rákóczi arról, hogy Strazsnicánál Viard császári tábornok megverte Ocskayt és Pekrit s hogy egy élelmiszervonattal a körülzárt Trencsén megsegítésére készül. Ekkor értesült arról is, hogy a többször hiába ostromlott Lipótvár labanc őrsége az utolsó napokat éli s így most könnyű szerrel el lehetne foglalni ezt a várat. A hírek hatása alatt hirtelen elhatározta, hogy visszafordul a Vághoz, elfoglalja Lipótvárat és csak akkor megy tovább Szilézia felé.

A komoly hadicél elejtése után tervszerütlenné lett kapkodásban ez az elhatározás sem bizonyult véglegesnek, mert amint híre jött annak, hogy Trencsén őrsége is végségszékben lévén, ellentállásra alig képes, a bizonytalankodó alvezérek lebeszélték Rákóczit Lipótvár tervezett ostromáról is s rábírták, hogy Trencsén ellen vonuljon.

Rákóczi azonnal útnak indította La Mothe ezredet, hogy a Vág hídját biztosítsa s Viardot és csapatát tartóztassa fel. Ocskay dandárját pedig az egész sereg poggyászával Bán község felé küldte, azzal a meghagyásával, hogy csak akkor jöjjön a sereg után, ha az már elfoglalta Trencsént.

Maga a főszereg két oszlopban indult Trencsén felé. A gyalogságot Bercsényi vezette a Vág jobb oldalán. A lovassággal Rákóczi a bal parton haladt Csejtéig, itt átgázolt s augusztus 1-én egy napi pihenést rendelt el Beckó és Rakolub mellett.

Amint Heister értesült Rákóczi főszeregének előnyomulásáról, azonnal összefogta a Csallóköz nyugati részén levő lovasságot s erőtett menetben indult a Fehér-hegyek felé s július 29-én találkozott Viard seregével Szakolca mellett. Viardot azonnal tovább küldte Trencsén felmentésére s maga lovasságával a Vág felé kanyarodott, hogy Rákóczi főszeregét felkeresse.

Rákóczi azért vállalkozott Trencsén ostromára, mert arra számított, hogy a kimerült várőrség nem fogja a várat védeni s így seregét nem fogja nagyobb veszteség érni. Ezzel szemben Heister el volt határozva arra, hogy Rákóczit felkeresse és csatára kényszerítse. Augusztus 2-án, amikor Heister már a Vág felé indult, értesült Rákóczi arról, hogy Viardot nem sikerült La Mothenak feltartóztatni. Elkésett. Viard megerősítette a vár őrségét és ellátta élelmiszerekkel is. Most már azok az alvezérek is, akik eddig Trencsén ostroma mellett agítottak, belátták, hogy nincs többé célja a vár ostrom alá fogásának. Rákóczi pedig, értesülve Heister közeledéséről, most már nem vonulhatott titokban tovább, hanem, ha akart, ha nem, táborhelyet kellett választania s figyelnie, hogy mi az ellenség célja. Rákóczi tovább vonult Trencsén felé s Trencséntől délre a barát-lehotai országúton kijelölt táborhelyen állt meg. Egyrészt, hogy könnyebben érintkezhesen a Bán felé küldött trénnel és Ocskayval, részben, hogy támadás esetén kihasználhassa a terep nyújtotta előnyöket.

Heister rosszul volt értesülve Rákóczi seregének helyzetéről s főleg ennek köszönhetette, hogy 3-án hajnalban egyszer csak felbukkant Rákóczi serege mögött, szétverve annak gyenge elővédjét. A zavar a kuruc táborban teljes volt. Elsősorban senki sem tudta elképzelni, hogy Heister támadása a tábor milyen része ellen fog irányulni. Rákócziék zavarukban ahelyett, hogy megakadályozták volna, hogy Heister serege a Vág folyó és a hegyek alkotta keskeny szorosból kibontakozzék, amit könnyen végre lehetett volna hajtani, egy ma érthetetlen és bonyolult hadrenddel a hegy lejtőjén álltak fel Turna, Hamri és Szoblahó községek felett, arccal északra fordulva.

A kurucoknak ez a szerencsétlen felállása már maga felért egy fél csatavesztéssel. Pedig a kurucok nagy számbeli fölényben voltak, hisz míg Heisternek mindössze 8 lovasezrede volt, amely együtt csupán 5200 főt számolt, addig Rákóczinak közel 15.000 főből állt a serege, mely felesben gyalogos és lovas volt s volt 14 ágyúja is. Rákóczi csapatai frissen voltak felszerelve, kiöltöztetve. Lassú menetelések után volt egy napi pihenőjük is s már este 10 óta le voltak telepedve. Ezzel szemben Heister hada napok óta erőtett menetben közeledett s most éjszaka is egész végig nyeregben ült, tehát kimerülten és törődötten ért a csata helyére. A győzelem mégis meglepő könnyen a császáriaké lett.

Heisternek sikerült minden nehézség nélkül kibontakozni a szorulatból. Ekkor csatára felfejlődve arccal kelet felé menetelt s az volt a célja, hogy félkanyarodással megtámadja a fejedelem hadállásának azt a részét, amely lovas támadásra épp alkalmas.

A kuruc fegyverek lőtávolán kívül a kuruc állással párhuzamosan, valósággal végig sétált veszteség nélkül az egész kuruc arcvonal előtt. De belátva, hogy a kuruc állásokat lovasságával a szakadozott, lejtős, patakos, bozotos terepen nem tudja megtámadni, egy roppant bonyolult harcalakzattal, az úgynevezett "Contremarche"-sal, balra kanyarodott.

Ez alatt felfejlődött a már említett módon a kuruc sereg is. Az egész sereget Rákóczi vezérelte s maga Turnától délkeletre az arcvonal felett állott úgy, hogy nemcsak a kuruc, de a császári sereget is látta s tanúja volt Heister mozdulatainak. Reggel hétig Heister keleti irányú vonulásából arra lehetett következtetni, hogy Heister támadni fog. Azonban amint balra kanyarodott, azt lehetett hinni, hogy el akar vonulni Trencsén irányában.

Rákóczi teljesen zavarba jött. Eddig azt hitte, hogy neki kell védekeznie s most azt látta, hogy Heister csatarendben elvonult előtte s aztán harc nélkül átengedi a terepet. Tehát neki kell támadni! A helyzet erre igen alkalmas volt, mert Heister lovassága a bonyolult contremarche alatt némileg összezavarodott s a kanyarodás következtében Heister jobbszárnya 7 óra körül háttal állt a kuruc arcvonal előtt. Rákóczi azonban egyrészt késlekedett, másrészt csak fél intézkedést tett. Megparancsolta ugyan Pekrinek, hogy támadjon a jobbszárnyon s gyalogságot is küldött Pekri lovasságának támogatására, de nem számolt a tereppel, amely nem volt alkalmas arra, hogy azon gyors lovasmozdulatokat lehessen végrehajtani. Így Pekri sehogy sem tudhatta átkarolni és oldalba támadni a császáriakat, már csak a két hadvonal közötti nagy távolság miatt sem.

Heister és Pálffy tényleg nem akartak megütközni, különösen nem azért, mert hadaik fáradtak voltak s a két sereg között két patak mocsaras medre feküdt. Ezen a két helyen tóvá kiszélesedő patakmedren akadt meg Pekri lovas felvonulása. Egyetlen szűk töltésen tudott csak átvergődni s lovasai csak egyenként, kettőnként mehettek át így a túlsó partra. Ezzel annyi idő elveszett, hogy most már meglepetésszerű támadásról szó sem lehetett. Időközben a gyakorlott Ebeczky felismerte a veszélyt, hogy mit jelenthet a lovasságnak, ha vissza kellene vonulnia, a háta mögött levő mocsár. Figyelmeztette erre Pekrit, aki annyira szívére vette a figyelmeztetést, hogy lemondván a támadásról, úgy amint átkelt, egyenként, kettőnként visszahúzódott a patakok túlsó oldalára. Pálffy, aki tapasztalt lovasvezér volt, azonnal felismerte, hogy Pekri megrettenését kell felhasználnia s ezzel a császáriak kezükbe keríthetik a támadás kezdeményezését.

Heister maga nem támadt volna, de Pálffy kérelme elől, hogy megtámadja a megzavarodott kuruc szárnyat, nem zárkózott el. Pálffy virtuos támadása, amely alig akart több lenni zavarkeltésnél, döntő hatású lett az egész ütközetre, sőt közvetve az egész kuruc függetlenségi harcra nézve...Hajnalban Bercsényit Rákóczi kiküldte volt a jobbszárny feliasztására s mikor Rákóczi elrendelte Pekri támadását, épp akkor igyekezett Bercsényi a balszárnyra. Rákóczi feljegyzése szerint, mint mindég, most is nagy zavarban volt a saját személyét illetőleg. Rákóczi és Bercsényi beszélgetése közben indult rohamra Pekri felbomlott rendű lovasai ellen két dragonyos század, míg a rácok dél felé rohantak a kuruc csapatok felé. Bercsényi vette észre a császáriak támadó mozdulatát s Rákóczi azonnal megindította La Mothe lovasságának ellentámadását és a tüzéséget is működésbe hozta. La Mothe és a tüzéség megingatta a rácok támadását, viszont Pálffy támadása, amelyet Althann dragonyosai hajtottak végre, sikeres volt. Pálffy azt tanácsolta Heisternek, hogy a kurucokat "a magyar hadviselés módja szerint kell megtámadni." Szemben csak kis ideig és enyhén kell támadni, aztán a lovassággal oldalba kell kapni az ellenséget. Heister Pálffy tanácsának bölcsességét s Althann sikerét látva, háromnegyed 8 tájban megszüntette a folyamatban levő békés elvonulást és teljes arcvonalon megtámadta a kurucokat.

Pálffy kezdetben négyes-ötös csoportokban elvezette a lovasság egy részét a kurucok szeme elől, mire az egy La Mothe-ot kivéve a kuruc vezetők azt vélték, hogy a császáriak még sem fognak támadni. Annál kellemetlenebb volt a meglepetés, amikor egyszer csak Pálffy felbukkant egy erősebb lovascsapat élén Pekri megzavarodott lovasságának háta mögött. Szerencsétlenségre néhány nappal előbb épp ezeket a lovascsapatokat érte Strazsniczánál teljesen hasonló körülmények közt egy szegényletes kudarc, aminek lelki hatását még nem heverhették ki. Mivel Pekri felbomlott lovassága teljesen összezavarta a kuruc jobb szárnyat, alkalom nyílt a császári lovasság számára, hogy oldalba kapja Rákóczi gyalogságát. A küzdelem nagy volt mind a két oldalon, de a hajdú és francia gyalogság nagyon derekasan ellentállt. Tíz és tizenegy óra közt még nem mutatkozott a kuruc seregben a felbomlás jele. De a jobb szárny felbomlása lassan magával ragadta a centrumot, majd a felbomlás átterjedt a balszárnyra is. A déli órákban a harc már egyoldalú mélysárlással fajult s a kuruc sereg pánikszerűen menekült. A centrumban a fejedelem palotás ezrede tartotta legtovább magát s mikor magára maradva az ezred maradványa megadta magát, a császáriak lemészárolták a fegyvert letevőket. A közép megsemmisülése után a balszárnynak már igazán nem volt mit tennie. Itt már komoly ellentállásra nem került sor, mit az is igazol, hogy a császári kézre került foglyok mind a középben elhelyezett magyar és francia ezredekéből kerültek ki. A középben azonban az ágyúk és a zászlók is császári kézre jutottak.

Rákóczi, amikor látta, hogy már az udvari karabélyosok ezrede is megingott, személyesen sietett előre, hogy személyes beavatkozással öntsön lelket a csüggedőkbe. Kipróbált kitűnő lova, Pandúrnak hívták, két árok átugratása után a harmadiknál felbukott, nyakát szegte s maga alá temette Rákóczit. Szerencsére Rákóczi esés közben oldalt vetette magát s így elkerülte, hogy lova agyonnyomja. De arccal bukott a földre, arca bal felén és a szeme felett megsérült, sok vért vesztett s a zuhanás következtében elvesztette az eszméletét. A fejedelem környezete, csupa nemesi ifjú, köztük Bercsényi fia, kiből később francia marsall lett, megmentették Rákóczit attól, hogy a körülötte nyüzsgő tömeg agyontiporja. Mikor Rákóczi magához tért, ismét lóra ült, véletlenül épp arra a lóra, amelyen annak idején Bécsújhelyből menekült Lengyelországba. Sebét ideiglenesen bekötötték s őt kivezették a zürzavarból. Ekkor egy labanc huszárszázad már csak ötven lépésre volt a fejedelemtől. Ez a század, amit Esterházy Ferenc vezetett, hasonló egyenruhája miatt tudott a kurucok mögé kerülni. A csata zürzavarában Bercsényi is megsebesült s csak az mentette meg a biztos haláltól, hogy a hozzáférközt Vas Pál labanc kapitányt az utolsó percben felismerte Bercsényi környezete és lekasabolta. Rákóczi balesetének híre futótűzként terjedt el még a csata alatt s mivel halálhíre terjedt el, még csak fokozta a pánikot. Ennek a hírek a hatására ingottak meg a magukat legtovább tartó hajdúk. Mindenki menekült, amerre látott. Az Inóc-hegység erdeibe és a barát-lehotai völgy felé igyekeztek. Idézzük Markó Árpád sorait: "Nem volt már hadrend. Nem voltak szilárd keretek között fegyelmezetten vagy félig-meddig rendben visszavonuló csapatkötelékek. Nem voltak tiszték, akik parancsoljanak és nem voltak csapatok, akik engedelmességedjenek. Az a daliás kuruc sereg, amelyet Rákóczi a sziléziai betörés céljaira oly féltve őrzött, a csata napjának déli óráiban a teljes felbomlás vigasztalan képét mutatta".

Rákóczit kísérői az erdősekbe vitték a nehezebben járható úton. Estére értek Bánon át Nagytapolcsányba, de az aggódo környezet még hátrább vitte Rákóczit s végre Nyitraszerdahelyen pihentek meg, ahol az orvosok most már rendesen bekötözhatték a sebét. A nem várt és nem is kívánt csatában elpusztult a gondosan előkészített sereg, amelynek sziléziai sikerétől függött volna minden: a porosz királlyal való szövetség, a sziléziaiak fellázítása az ausztriai ház ellen, a magyar királykérdés valamiképpen megoldása s maga a függetlenségi harc sikere; ez a sereg elpusztult, megsemmisült 1708 augusztus 3 délelőttjén a trencsényi síkon, mert Pálffy kihasználta ellene a jelentkező lélektani pillanatot.

A kurucok közül mintegy 3000 ember esett el, a harcoló sereg 20,2%-a. A császáriak csak 160 főt vesztek, mindössze 2,3%-ot.

A közvélemény, Thaly tévedése nyomán, azt tartotta, hogy a csata elvesztését Ocskay készakart távolmaradása okozta. Rákóczi azonban már július 30-án olyan megbízást adott neki, hogy ha meg is indult volna az első hozzá elhallatszókó ágyúszókó, akkor sem tudott volna kellő időben visszaérni, hogy beleavatkozhasson a harcba. Sokan a fejedelem balesetével magarázzák a csata elvesztését. Kétségtelen, hogy ez is hozzájárult a kuruc csapatok felbomlásához, de nem ez volt a döntő faktor. Markó, Rákóczi legfelkészültebb és általunk állandóan használt és idézett hadtörténetírója azt tartja, hogy Rákóczi baleseténél az volt a baj, hogy voltak ugyan olyan segédtisztjei, akik megmentették az életét, de nem volt Bercsényiben elég energia, hogy a vezetés gyeplőjét ekkor a kezébe ragadta volna. A trencsényi csatának el kellett vesznie, mert a magyar sereg magában hordta a vereség és a széteszlás csíráját s mert a csatát nem vezetéshez értő s csatára termett vezérek irányították. Találóa idézi erre a csatavesztésre Markó Zrínyi "Török Áfiumának" sorait: "mert a hadi útközetben a kevesebb, de gyakorlott nép készebb a győzelemre, a tudatlan és gyakorlás nélkül való sokaság pedig mindenkor inkább kitétetett a veszedelemre". A trencsényi csatában a nemzeti ügyet a tudatlan és gyakorlatlan sokaság veszette el...

Beniczky Gáspár, a fejedelem titkára a következőképpen jegyezte fel a nap eseményeit:

"Az ellenség előljárója: Rác és némely elfajult Magyarok, virattakor a Tábori-Istrását megütve, sokáig ellenkeztek vélek; kik után is a Német a maga egész Corpussával nyomakodván egy dombra Turnán felül szállott, és kirendelte magát; kire nézve az időnek rövid és helynek is alkalmatlan voltára nézve a mint hertelen lehetett, ő Felsége is Méltóságos Fő-Generális Urral egyetemben kirendelvé az Hadakat, készen várta. Mintegy hét óra tájban regvel, látván az ellenség a mi balszárnyunkon való jó rendeléseket, contra-maséroztatván, a jobbszárnyunkat véletlenül megütötte és a Mezei-Hadak közt confusiot tévén: minekelötte a balszárnyáru a Felséges Fejedelem segítséget küldhetett, némely Reguláris-Hadakat is confundálta, az kik is helyeikből kinyomulván, szaladásra vették a dolgot. Mely confusiot látván a Felséges Fejedelem és a Gyalogsággal is segíteni kívánván: a sok ide s tova való nyargalózásban olly veszedelmessen Pandúr nevű Lóval esett, hogy mindgyárt ott helyben a Ló a nyakát kiszegte és ő Felségét megnyomván, nagy-nehezen kivonhatták alóla, egészen elvéresítve orczáját; melly véletlen esetre a több hadak is megzódulván, vélvén azt, hogy a Felséges Fejedelem vagy az ellenségtől elfogatott, vagis megsebesített: kiki valamerre mehetett, szaladott, a szaladásban sokat közzülele eljtvén az ellenség. A Felséges Fejedelem penig az esés után is vissza akarván téríteni a futott Hadakat, lehetlenséget látván a megállításokban: maga mellett kevés szolgálival Bán felé vette uttyát, és az Hadak öszve való csuportatására nézve Nitra-Szerdahelyre éjczakára ment, és ott a Doctorral és Borbélyokkal megkötötvén az orczáját, ott meghállt".

Ugyancsak Beniczky jegyezte fel, hogy Rákóczi már másnap tanácskozott Bercsényivel s az összeverődött tisztekkel és nyomban elrendelte a vármegyékben a személyes felkelést. A fejedelem tehát felemelt fejfel fogadta a csapást s késedelem nélkül igyekezett menteni a menthetőt a nemesi felkelés elrendelésével.

Rákóczi volt talán az egyetlen az egész kuruc táborban, aki rögtön tisztában volt azzal, hogy mit jelent ez a vereség. Hisz igazában csak ő tudhatta, hogy milyen lehetőségek törtek derékba a sereg megsemmisülésével. "Gyalázatosabb, nyomorultabb s következményeiben gyászosabb csatavesztés ennél sohasem volt" írta Emlékiratában Rákóczi. "A szerencsétlen trencsényi nap után többé semmi sem sikerült".

A csatavesztésnek következtében a had úgy széteszlott, hogy teljességében soha sem sikerült összehozni többet. Ennél is rombolóbb volt az a körülmény, hogy a veszett útközet hatására több kiváló kuruc vezér megtántorodott s átalált labancnak: így a két legendás hős, Ocskay és Bezerédy Imre. Mindkettőt utólérte azonban árulásáért a bosszúálló végzet. Mindkettő kuruc fogságba esett s Bezerédyt is, Ocskayt is hóhérpallos segítette át a másvilágra.

A csatavesztés után elsőnek Bottyán jelentkezt, aki amint a veszedelem hírért hallotta, Nyitraszerdahelyen termett s gondoskodott a helység biztosításáról. Rákóczi Bottyán és Bercsényi tanácsára azonnal utasította Esterházy Antalt, hogy dunántúli hadaival késedelem nélkül törjön Ausztriába, hogy ezzel kényszeríttessék Bécs Heister visszahívására. Heister előnyomulása miatt közben Rákóczinak még hátrább kellett vonulnia Kistapolcsányba, majd Szécsénybe, ahol megvárta a hírt a sereg összeszedésének kísérleteiről.

Mivel Heister előnyomulásának célja ismeretlen volt, Bottyán egyelőre Nyitra és Érsekújvár védelméről gondoskodott. Már-már attól lehetett tartani, hogy Heister egyenesen a Felvidék szívének, Kassának fog tartani. Rákóczi utasította is Károlyit, hogy ebben az esetben néhány ezredet küldjön keletről a Tisza és Kassa védelmére. Esterházy ausztriai betörése sikerült, de mivel tartani lehetett attól, hogy a háta mögött Nádasdy és Kreuz császári tábornokok seregei egyesülnek és Heisterrel egyszerre három oldalról támadják meg, vissza kellett a betörés után vonulnia.

A cél így is eléretett, mert Heisteret tényleg visszarendelték s Kistapolcsány alól visszafordult Bécs védelmére. Közben felszólította ugyan Nyitrát a hódolásra, de az elutasítás után tovább vonult Pozsonyba.

Szécsényből Rákóczi Egerbe tette át tartózkodási helyét, ahol egész szeptember végéig maradt. Itt akarta regenerálni seregét, hogy aztán azzal a Nyitrát fenyegető ellenség ellen induljon. Téli pedig Erdélybe akart menni, hogy kiverje onnan a németet.

Tavasszal még egy sziléziai betörés terve sem volt utópisztikus, de most, mikor serege szanaszét bujdosott, még ezek a tervek is túlzottak voltak. Márki igen kitűnően jellemzi a megváltozott helyzetet. Szerinte a szabadságharc Trencsén után önvédelmi háborúvá zsugorodott. Rákóczi tervezései közepette már tisztán látta a helyzetet. Seregét eddig se becsülte sokra, most utolsó bizalmát elvesztette irányában.

Szeptember 23-án már ily hangon írt Rákóczi Károlynak:

"Jobb nem lehetne, mint Nyitra táján Ottlikkal valami hadat hadni és az Ujvárt obsideálók dolgát kitanulván, egy csavarodással amavval megegyezvén, kemény próbát tenni rajtok; noha megvallom, hogy ebben is nehéz questio exurgálhat, - mert jól tudom én, hogy akkor is az előttevaló szaladni, az utánvaló széledni fog, elannyira, hogy meg kell vallani, hogy csak az Isten kegyelme segíthet rajtunk, melynek útját-módját s csaknem mondhatom, reménségét, az emberi elme ki nem gondolhatja".

Augusztus 15-én jött meg a híre, hogy július 11-én Oudenarde-nál a császári szövetségesek megverték a franciákat. Sietett is Bercsényi, aki soha nem bízott a franciákban, megjegyezni a Rákóczihoz írt levelében: "Hire sincs Fölségednek? Hiszen hír az flandriai s nagy penig. Nem hiába írta azelűtt, az mit írt Kókényesi (Vetési). S hát a bavarus már hol van?" Másnap még egyszer visszatért rá, írván: "Ugy látom nem mind arany ami fénylik, nem parancsol az Istennek francia uram is!" Rossz hír jött Oroszországból is. Ott Golovczynnal július 15-én mért súlyos vereséget Péterre a svéd király. Bécs és a labancok ujjongtak. Bercsényi pedig panaszkodott a fejedelemlen: "Csak az rémület szűnjék meg; mert én egyébtől nem tartok, hanem az rémülés desperatiót ne okozzon és hogy szokásba ne menjen ezen országos rémülés. Tiz-husz mérföldnyire is szaladni s bódulni nem semmi".

Ebben a desperált hangulatban érkezett Rákóczihoz Jemelian Ukrainzew, a cár követe. Rákóczi nagy fénnel fogadta szövetséges követeit, ez biztosította ura jóindulatáról, aki nagyon szeretné végrehajtani a varsói szerződést s máris megbízta bécsi követeit, hogy járjon közbe a császárnál a magyarok ügyében. Rákóczinak csak a cár bécsi megbízottja ellen volt aggodalma, mert úgy tudta, hogy az inkább a császár, mint a cár érdekeit szolgálja. Különben azonban tetszetős volt az a cár ajánlatában, hogy ragaszkodott az erdélyi fejedelemség helyreállításához. Rákóczi összesen öt alkalommal fogadta a cár követét s utána tárgyalt Des Alleurs altábornaggyal, majd szeptember 5-ére összehívta a szenátorokat Egerbe, hogy ott a cár izenetét megtárgyalják. Az összehívóban enyhíteni próbálta a trencsényi vereség jelentőségét s hangsúlyozta, hogy nem az, hanem a hadak váratlan szétoszlása okozta a zavart. Rámutatott azonban arra, hogy a külföld azért még mindég fenntartásunkon és boldogulásunkon működik...

Bercsényi az erdélyi fejedelemségen kívül a cár levelének többi pontját bécsi sugalmazásnak tartotta s azt vélte, hogy csak azt célozza, hogy az ajánlatot a magyarok utasítsák vissza s így őket lehessen a béke ellenségeinek feltüntetni.

Ukrainzewnek megbízása volt urától, hogy csendesítse le a szláv nemzetiségeket, amit Rákóczi még ez év tavaszán is sürgetett a cár mellett maradt Nedeczky útján. Sikere azonban nem volt s Hodermarszky, a már említett labanc munkácsi püspök is ekkor tört be északról, Lengyelországból, de Czelder Orbán elől Makovicza alól visszavonult.

A hadi helyzet augusztus vége felé ismét romlott. Augusztus 25-én elesett Nyitra vára. 28-án adta meg magát Ocskay, akit Pyber és Spáczay püspökök is követtek a labanc táborba. Nyitra megye is labanc lett. A kuruc táborban mindenki gyanakodott s egymást érték a letartóztatások. Esterházy ugyan a Dunántúlon sikerrel operált s megvetette a lábát a Fertő vidékén, Béri Balogh Ádám pedig szeptember 2-án Kölesdnél szétverte Nehem táborszernagy szerbjeit és Heister sikertelenül volt kénytelen elvonulni Érsekújvár alól, de mindez nem tudta többé a lelkesedést ért csorbát helyreigazítani.

Bár Rákóczi tavasszal legnagyobbban ígérkező katonai akcióját készítette elő, titokban azért nem zárkózott el a békekísérletek elől sem. Csak arra vigyázott, hogy ne ő tűnjék fel a kezdeményezőnek. Áprilisban Bercsényinél tartózkodott Huissen, az orosz követség embere s Bercsényi tudtával ő értesítette Medowst, a bécsi angol követet, hogy értesülése szerint Rákóczi hajlandó lenne a békére s meghallgatná a közbenjárók ajánlatait. Utóbb a bécsi orosz követ, Urbich, útján próbálta meg Bercsényi a holland és angol közbenjárók beugrását.

A trencsényi csata, mint már jeleztük, kettévágta a porosz udvarral folyt tárgyalásokat. Jablonsky azzal küldte vissza Magyarországra Klement János Mihályt, Rákóczi ifjú diplomatáját, hogy jó lenne, ha Rákóczi békét kötne még a nagy háború befejezése előtt. Azt tanácsolta, hogy forduljon a fejedelem a protestáns hatalmakhoz, akik aligha fognak kitérni a közbenjárás elől. Rákóczi kapott is a jó tanácscon s Klementet azzal küldte vissza Berlinbe, hogy sürgesse ezt a közbenjárást. Kifejtette Rákóczi, hogy az európai helyzet egyensúlya megkívánná, hogy létrejöjjön egy szövetség a magyar, porosz és svéd államok közt, amely szövetséghez még Anglia és Hollandia is csatlakozzék. Rákóczi a protestáns hatalmak garanciája mellett hajlandónak nyilatkozott az 1706-ban Bruyninxszal közölt feltételek alapján békét kötni a császárral. Rákóczi nyomatékosan figyelmeztette a protestáns hatalmakat Magyarország végzetes helyzetére s különösen Anna királynőtől várta el, hogy ne segítse elő a császárnak nyújtott segítséggel az ország végromlását...

Az egri tanácsulések belpolitikai vonatkozásairól később fogunk megemlékezni. Itt katonailag azt határozták, hogy a fejedelem küldje be Erdélybe testőrző gyalog hadait s tegye közhírré, hogy maga is bemegey, ha Károlyi hátrább nyomja a császáriakat.

Azonban figyelmeztették, hogy ütközet esetén ne tegye ki személyét a közvetlen veszélynek, mert az mérhetetlen kárt hozhatna mind a két országnak, Erdélynek és a magyar hazának is. Tárgyaltak a békéről is s Rákóczi meglepődéssel hallotta, hogy a szenátus sem többet, sem kevesebbet nem kíván a békekötéstől, mint eddig.

Jellemző a zavarra, hogy a szenátus azt hitte, hogy 72.000 katonára rendszeresen kap fizetést s nagyon csodálkozott, amikor értesült, hogy nincs ennyi emberre pénz. Rákóczi erre a számadások felülvizsgálását követelte, hogy lássák "nem lopunk".

A cár javaslataival nem foglalkozhattak részletesebben, mert az orosz követ a bor és a dinnye mértéktelen élvezetétől meghalt. A fejedelem nagy tisztességgel temettette el. Szeptember 22-én különben új követ jött a cártól, a cár sógora, Kurakin Boris herceg, hogy mi volt és volt-e egyáltalán megbízatása, nem tudjuk. Különben a cár augusztus 29-én Dobrojenál újabb vereséget szenvedett. A kuruc táborban az orosz segítség kérését azzal magyarázták, hogy József császár még mindég nem válaszolt a Pozsonyban összegyűlt labanc rendeknek s így még a cár nem tudhatja, hogy békül-e a császár, avagy nem.

A békelehetőség reményeit Urbich bécsi orosz követ levele teljesen lehűtötte. Urbich értesítette Rákóczit, hogy az udvar nem idegenkedik ugyan a béketárgyalásoktól, de szó sem lehet közbenjárókról s Rákóczinak Erdélyt és magánuradalmait el kell cserélnie. Ezután a szenátus erős németellenes hangulatban fejezte be tanácskozásait. Barkóczi Ferenc fejezte be szép szavakkal az értekezletet s azt bizonygatta, hogy a mult példából csak azt láthatja mindenki: "hogy hamis a német s meg akar csalni minket, melyet, adja Isten, minden magyar úgy higgyen, amint mondja, és valaha már tanuljunk magunk példáján". Amikor a szenátus széteszlett s Rákóczi elindult Szerencs felé, mély megdöbbenéssel s kétkedéssel hallotta, hogy Bezeredy Imre is elárulta a magyar ügyet. Rákóczin egyre jobban erőt vett a sorsban való bizakodás. Amint a mozgalom kezdetén is hitte, hogy őt az Isten rendelte el a történelmi szerepre, úgy most is mindent Isten kezébe helyezett. Még az egri napokban (szept. 18-án) írta Bercsényinek: "Azt egyedül megvallom, hogy nem gondolkodom már én semmi jövődőrül, mert azon csudálatos utokat, amellyek által Isten ő szent Felsége kegyelméből vezetettünk, elmém fel nem érheti".

Szatmáron Rákóczi négy héten át értekezett az erdélyi urakkal s biztosította őket, hogy Erdély szabadsága nélkül nem köt békét. Heister, miután Bercsényinek nem volt használható serege, lépésről-lépésre bár, de megszállta a bányavárosokat. Különösebb ellentállásra nem talált, de viszont nem lelhetette nagy örömet hódításában, mert Bercsényi a bányaműveket használhatatlanná tette. A gépeket összetörette s a bányákat vízzel öntette el. Hiába tartotta Esterházy magát a Dunántúlon derekasan a dánokkal megerősített császáriak ellen, ez nem segített a közhangulaton. Rákóczi így összegezi a helyzetet: "Ügyünk állása még nem volt orvosolhatatlan: ha az egész nemzetet bizonyos kábultság nem szállta volna meg. Sem főurak, sem nemesek, sem tiszték, sem katonák nem gondoltak többé a háborúval; mindenki csak azon igyekezett, hogy megmenthesse vagyonát s családját. A pozsony-, nyitra- és bars megyei menekvők élelmet és lakást követeltek tőlem a confoederatio által biztosított kötelezettség értelmében". Keletről az erdélyi menekültek, nyugatról a Heister elől menekülők zúdultak a fejedelem nyakára. Mindenütt félelem, fáradtság szállta meg a lelkeket. Rákóczi ebben az általános pánikszzerű közhangulatban vakmerő lépésre szánta el magát, összehívta a szenátust és a vármegyéik követeit november 22-ére Tállyára. Összel betegeskedett is. Törődött, fáradtan készült a konventikulumra.

Az összehívott gyűlés előtt Rákóczi felvetette a béke gondolatát. Ideiglenesen kiengedte a nála fogságban levő Tolvay Gábor ítélőmestert s elbocsátásakor közölte vele, hogy ha az udvar hajlandó fegyverszünetet kötni, akkor ő viszont hajlandó a béketárgyalásokat elkezdni. József császár csak néhány bizalmasával beszélte meg a Tolvay által hozott hírt s azzal engedte őt vissza Rákóczihoz, hogy közvetítők nélkül és a bányavárosok megtartása mellett szó lehet fegyverszünetről. Bercsényi szívesen belement volna egy karácsonyig tartó fegyverszünetbe s a bányavárosok kérdését nem tekintette volna akadálynak. Sárospatakon Károlyi, Bercsényi és Rákóczi hallgatta meg Tolvayt, de a határozatot az országgyűlésre bízták.

Először Tállyára volt az országgyűlés összehívva. Aztán gondoltak Kassára, Eperjesre, Putnokra, Rimaszombatra. Azonban különböző okokból a többi várostól el kellett tekinteni s mivel Tálly is igen rossz állapotban volt, végül is Sárospatak mellett döntöttek. Előre látta Rákóczi és Bercsényi is, hogy annyi összegyűlt ember csak haszontalan élelemfogyasztó lesz a hadsereg rovására. De nem térhettek ki a gyűlés elől, amit Rákóczi épp a közhangulat miatt hívott össze.

Ugyanakkor, amikor Rákóczi Sárospatakon az összegyűltekkal bíbelődött, a bécsi pletyka azt hitte, hogy Rákóczi Lengyelországban van s ott Szeniawszka, mint a bécsi angol követ írta, Rákóczi "ágyasa", azon mesterkedik, hogy Rákóczi kincseit felhasználva a lengyel közhangulatot Rákóczi mellé terelje s így lengyel királlyá választassa. Az országgyűlés egyéb tárgyalásai, bár fontos tárgyak kerültek szóba, nem igen érdekelték az embereket. Mindenkit inkább a béke kérdése izgatott. Voltak, akik kétségbeesve nyíltan követelték a békekötést. Rákóczi erre szervezni kezdte a katonai pártot. December 1-én az alábbi igen érdekes levelet írta Bercsényihez:

"Ugy veszem észre, leginkább bánják, hogy hallgatásban vagyon békesség állapotja, melynek óhajlásával annyira kiadják magukat, hogy minden difficultas nélkül szélitiben beszélnek desperatióból esett kívánságokat; melyekre nézve, hogyha az odavaló dolgok megengedik, én valóban szükségesnek látom az Kegyelmed ide való gyűvetelét és az Tiszántul való hadak is, jó volna, ha követeket küldenének, oly instructióval, hogy mivel ők voltak akik legelsődször fegyvert emeltek ezen ügy mellett: tudják, hogy nemcsak az németnek elfelejthetetlen bosszúállása alá esnek, - de még az többi vármegyéik és hadak is jövőben az ő kényszerítésekkel menthetnék magokat; obtestálják az országot, hogy oly securitásrul provideáljon, ha békességet akar csinálni, az mely által lehessen nékiek mihez vetni hátokat; engemet is hasonlóképpen sokszor eleitül fogvást adott hitemre kényszerítsenek, hogy őket el ne hagyjam, mert ha szintén az vármegyéik békülnének is: hozzám való hűségüket megtartani kívánják, és mindaddig inkább fegyver alá vetni életeket miglen elégséges securitást nem nyerhetnek, mintsem oly békességre adni magokat, az melyben magoknak securitást szerezhetnek, - végtére, kiadván az erdélyi fejedelemség az austriai háztól való elszakadásának kívánságát. Kegyelmed azért ezen dolgokat accelerálja a mint legjobban itili".

Rákóczi tehát a tiszántúli seregek fellépésével akarta a háború folytatását kikényszeríteni s azt akarta, hogy azok őt is kényszerítsék esküjére hivatkozva a nagyobb biztonság további kiküzdésére. Sülyt helyezett arra is, hogy a tiszántúli seregek követei a békefeltételek közé vétessék fel Erdély önállóságát.

A helyzet december 4-én lett a legválságosabb. A várpalotában tartott gyűlésen mindenki zúgott s kikelt a katonaság ellátása ellen. Némelyek a távolsággal, mások a szegénységgel védekeztek. Megint mások a menekült nemesség élelmezése ellen keltek ki. Ekkor Rákóczi a szenátus kíséretében közéjük ment s nagy beszédet tartott. Rámutatott arra, hogy az ellenség már megneszelte a szív fáradását és bátorság csökkenését s rögtön oly lealázó fegyverszűnetet ajánlott fel, amelynek csak a császár venné hasznát s amely előkészítené a járom újabb nyakba vételét. Tisztességes fegyverszűnetet és becsületes békét csak akkor érhetnek el, ha mindnyájan, akik jelen vannak, a magyarhoz illő elszánt bátorsággal fölkelnek és az országgyűlésből az ellenségre indulnak, bízva Istenben és igaz ügyükben.

Rákóczi nagy beszéde megint eldöntötte a tárgyalások sorsát. Szavainak leírhatatlan hatása volt, mindenki életét és vérért ajánlotta fel a hazáért és a lelkesedés olyan fokra hágott, aminő országos gyűlésen a felkelés alatt eddig még soha nem volt. "Felkiáltván az egész Státusok: kiki életit letenni édes haza szabadsága mellett és vérént kiontani resolválta; melly resolútióra a Szent és Seregeknek Ura, Istene segéllyen mindnyájoknak és kívánt végét engedje" írta naplójába Beniczky. Az országgyűlés végén, december 17-én Rákóczi biztosította a rendeket, hogy sem a félelem, sem az erőhatalom, sem a szegénység el nem tántorítja a haza dolgaiban való fáradozástól és a haza szeretetétől...

A kurucok által szabott fegyverszűneti feltételeket Bécsben nem tartották elfogadhatóknak. Medows már 1709 január 5-én azt jelentette Harley miniszternek, hogy a Rákóczitól és Bercsényitől hozott fegyverszűneti feltételeket a miniszterek Bécsben nem tartják elfogadhatóknak. Pillanatnyilag januárban már Rákóczinak sem volt fontos a fegyverszűnet kérdése, mert Olaszországból is jó hírei jöttek s Lengyelországban is ismét kedvezőbb légkör kezdett kialakulni. Az utóbbi körülményt már január 12-én Bécsben is tudták s Medows is jelentette miniszterének.

Az 1709-ik év katonai eseményei a nagy sárospataki fellelkesülés után sem voltak vígasztalok s minden ok meglett volna arra, hogy Rákóczi minden igyekekvéssel keresse a béke lehetőségeit. A trencsényi csatában szétszóródott sereg még mindég csak lassan gyülekezett Eger és Losonc körül. Támadó hadjáratra gondolni sem lehetett. Egyetlen szilárd pontja volt a hadvezetésnek, Érsekújvár kétségbeesett védelme. Ezt a feladatot Rákóczi Károlyira bízta, aki végérvényesen kiszorult Erdély széleiről is. Károlyi soha nem volt vállalkozó kedvű hadvezér s lerongyolt és fáradt seregével most sem kockáztatott semmit. Heister tervszerűen nyomult előre a Felvidéken. Nyitra megye után Trencsén megye került labanc kézre s lassan Érsekújvár, Zólyom, Liptószentmiklós vonaláig nyomultak előre Heister csapatai. Északon Lőcse állt ellent keményen s Érsekújvár őrőségét néhány sikeres áttöréssel Bottyán és Károlyi frissítette fel olykor. Júniusban a felvidéki császári seregben harcoló dánokat visszavonták s ekkor Rákóczi arra gondolt, hogy a további térvesztés megakadályozására mégis offenzívába megy át, felhasználva a Vág melletti ellenség gyöngülését. A tervezett offenzívára azonban csak ősszel került sor, pedig Heister még az udvari haditanács által Lubomirskij hercegtől zsoldba fogadott pár ezer főnyi lengyel segélyhaddal sem tudott újabb lényeges sikert kivívni s vesztetelni kényszerült a már említett vonalon.

Túl a Dunán Esterházy Antal és Béri Balogh Ádám állandó betörésekkel zaklatta a stájer és az osztrák határszéli vidékeket. A Felvidéken megállt Heister ezért figyelmét a Dunántúlra is kiterjesztette. A kuruc sereg ereje már ott is hanyatlani indult s mikor a nyár folyamán Simontornya császári kézre került, a kurucok lassan újból kiszorultak a Dunántúlról, vagy mint akkoriban mondták: Alsó-Magyarországról.

1709 nyaráig tehát tetemes területvesztés érte a nemzeti ügyet. Kiesett a hatalmából Erdély, Dunántúl és az egész nyugati Felvidék a bányavárosokkal egyetemben. Rákóczi és kuruc serege egyre kisebb területre szorult össze s hogy a vezérlő fejedelem ennek ellenére sem adta fel a reményt és a küzdelmet, annak két oka volt: éltette benne a reményt az év első felének diplomáciai eredményessége s különben is el volt szánva a végső ellentállásra

Részlet

Fordulópont: a trencsényi csata és következményei

A szabadságharc fontosabb helyszínei és a kuruc csapatok által ellenőrzött területek

[1708. augusztus 3-án Sigbert Heister](#) és Pálffy János tábornokok [Trencsén](#) mellett megütköztek a kuruc sereggel. Rákóczi lova egy árok átugrása közben megbotlott és kitörte a nyakát. A fejedelem elájult; mivel halottnak hitték, a sereg demoralizálódott, a menetelésből érkező császári csapatok pedig könnyűszerrel szétverték a fejedelmi hadakat. Főként a gyalogság (így például a legjobban képzett és felszerelt alakulatok közé tartozó *palotás ezred*) szenvedett súlyos veszteségeket.

A kurucok vezetői megkezdték átpártolásukat a császáriakhoz, köztük a leghíresebb példa [Ocskay Lászlóé](#) és [Bezerédj Imréé](#), akiket a kuruc csapatok később elfogtak és kivégeztek. Rákóczi 1707 óta folyamatosan visszaszorult, [Bottván János](#) halála pedig [1709. szeptember végén](#) újabb tehetséges hadvezérétől fosztotta meg. [1710. január 22-én Romhány](#) és [Érsekvadkert](#) közt 2000 főnyi idegen zsoldossal döntetlen csatát vívott a császáriakkal. Mindenek tetejében egyre terjedt a [pestis](#), főleg a rosszul élelmezett és ruházott kuruc táborban. Az ország kimerült, a fejedelem és emberei folyamatosan hátrálásra kényszerültek.

Wikipédia

Az ún. Rákóczi-Biblia

Biblia [Hung.] Szent Biblia, az az: Istennek Ó és Új Testamentumának prophetac es apostaloc által megiratott szent könyvei. Magyar nyelvre fordítatott egészszen, az Istennek Magyarországbán valo anya szent Egyházának epülésére. Caroli Caspar Elöljáróbeszédével. Ez masodic kinyomtatást igazgatta, néhol megis jobbitotta Szenci Molnar Albert. – Szent Davidnac Soltari ... az Szenci Molnar Albert által. – Kis catechismus ... Hanoviában [Hanau] Nyomtatattott Halbejus Janos [Johannes Halbey] által... 1608 esztendőben. [24], 588, 224, 194 [recte 186] p. – [2], 254, [2], 79 p. 4o
Jelzete: RMK 3–4.

Illusztráció: Keretdíszes címlapok; a főcímlapot és a Zsoltárok címlapját Magyarország oroszlános címere, az Újszövetség címlapját nyomdászjelvény díszíti.

Kötése: 17. századi fatáblás, legyeződíszes vörösesbarna egészborrkötés. Elő- és háttáblája dúsan aranyozott; egyéb motívumok mellett névadó középdísz a kör alakú legyezőmotívum. Gerince öt szimplabordára fűzött, aranyozott metszésén mindhárom oldalon gazdagon pontozott díszítés. Nagyon igényes kötetzeti munka.

Az első teljes magyar nyelvű (vizsolyi) Biblia második kiadásának tekinthető az itt bemutatott példány. Szenci Molnár Albert kijavította az első kiadás nyomdai és nyelvhelyességi hibáit; hozzátartozta irodalmi igényű zsoltárfordításait és a kivonatolt heidelbergi katekizmust. Újítás, hogy az Ószövetség protestáns kánon szerint apokrif könyvei függeléként szerepelnek. Szenci Molnár Albert választotta a vizsolyi Bibliánál kisebb negyedréti formátumot, hogy az olvasók könnyebben forgothassák.

1500 példány készült belőle, és négy-öt év alatt mind el is kelt. A példány különlegessége I. Rákóczi György (1593–1648) erdélyi fejedelem bejegyzései és a szép kötés. A kutatások még nem tisztázták, hogy pontosan hogyan került I. Rákóczi György birtokába. A fejedelem széleskörű mecénási tevékenységet folytatott: több könyv megjelentetésének kezdeményezése és anyagi támogatása fűződik nevéhez. Jelentős magánkönyvtárat gyűjtött, támogatta a protestáns iskoláztatás ügyét (tehetséges diákok külföldi tanulmányait fedezte; Nagyváradon kollégiumot alapított). A Bibliában olvasható bejegyzések tanúsítják, hogy mélyen hívő, rendszeres Biblia-olvasó fejedelem volt. A példányt, amelyet négyszer olvasott végig 1621 és 1633 között, valószínűleg Zsigmond fia örökölte, aki később a sárospataki református kollégiumra hagyta könyvtárát. Az ősi sárospataki gyűjtemény 1671-től szétszóródott. 1691-ben az eddig azonosítatlan Bártfay György birtokában volt a kötet, majd 1707-ben a Meskó-család tulajdonába került. Ráday Gedeon ettől a családtól kapta ajándékba (esetleg megvásárolta); így lett a Ráday Gyűjtemény kincse.

Magyarország, Erdély, hallj új hírt

Magyarország, Erdély, hallj új hírt,
melyet régen, hogy az tokos bírt!
Már ideje, hogy felserkenj,
puskát, kardot, rozsdától fenj,
dobszóra, ülj lóra!

Bizony régen, hogy már aluszol,
hideglelés nélkül vajuszol.
Megemésztett a porció,
nincsen benned már semmi jó.
Hol híred s fegyvered?

Ne hagyd magad, kérlek, ily lágyon!
Mit heversz honyodban csak ágyon?
Kapádból is csinálj fegyvert,
lám, országod termett embert,
ébredjéll s ne késsél!

Nohát magyar, kapjad az üdőt,
mert mutatott Isten immárfőt.
Szép hazádért, kedvesidért,
de mért szánnál ontani vért?
Ne sarcolj, csak harcolj!

Német, én most csak emlegetlek,
de rövid nap megfenyegetlek,
amit ma szólsz, holnap ütöd
más nyélben, rossz jelben.

Ám menj pokolban most apáddal,
mit keressz itt köztünk lánc-váddal?
Porciónkkal ha laktál jól,
egyék varjak ki hasadból!
Távozzál s kárhozzál!

Török bársony süvegem

Török bársony süvegem,
most élem gyöngy életem,
Balogh Ádám a nevem,
ha vitéz vagy, jer velem!

Fakó lovam, a Murza
Lajta vizét megússza,
Bécs alját ha nyargalja,
császár azt megsiratja.

Császárt hogyha kinn kapom
hacsérosit lecsapom,
magát is megugratom,
Bécs várába futtatom.

Zsendelyes hí Eszterhás,
ég a város, ég a ház,
nem is egy ház, háromszáz,
mert a kuruc ott tanyáz.

Erdélyi hajdútánc

Nosza hajdú, firge varjú, járjunk egy szép táncot!
Nem vagy fattyú, sem rossz hattyú, kiálts hát egy hoppot!
Szájon mondjon, lábod járjon egy katonatáncot.

Haja Tisza, haja Duna, Száva, Dráva vize!
Mindenkinek, mikor árad, zavaros az vize,
az német is, hogy általjött, megváltozott íze.

Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő gyönyörű folyása,
Nyárad vize, kedves íze, rózsa az illatja,
bő terméssel határidat Isten látogassa!

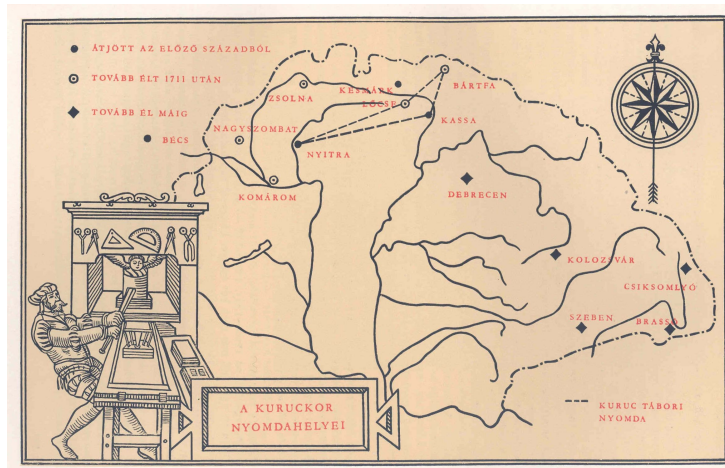
Marosszékről, Udvarhelyről megyek Háromszékre,
szépségéről térségére; nincs mása Erdélyben,
Isten tartsa, szaporítsa gabonáját benne!

Egészséggel, békességgel édes lakóföldem,
kit sóhajtott és óhajtott ez napokban szívem,
ím, hogy juték, belélepek, megvidula lölköm.

Nohát immár minden ember örüljön ez napon,
nagy jókedvet, vig örömet mutasson ez házbon:
az én szívem mert hazajött szerencsés órában!

A KURUCKOR NYOMDÁSZATA

A törökök kiűzése történelmünk nagy jelentőségű fordulata. Nyomdászattörténetünkben is új korszak kezdődik ekkor. Ezúttal azonban nem morfológiai átalakulások mutatkoznak, mert a könyvek külseje változatlan, hanem más a kiadványok szelleme, hangneme, az aktualitásokhoz új műfajokban alkalmazkodó tartalma, s más a nyomdának a kor mozgalmasságát követő változatos sorsa.

Egyelőre nem sokat számított, hogy új területek tárultak fel, mert azok csak évtizedek múlva, az 1711 után következő időben értek meg a nyomdászat számára.

I. Lipót hadseregei a felszabadított vidékeken gyér és tönkrement lakosságot találtak. Egykor virágzó helységek eltűntek a föld színéről. Csánky Dezső például Magyarország történelmi földrajzában oklevelekből a Hunyadiak korában mintegy ezer baranyai város, vár és község létét állapította meg, viszont 1686-ban a bécsi udvari kamara hivatalos összeírásai szerint ott alig 300 helység élte túl a százötven éves török megszállást, s azok lakossága is megcsappant és mohamedán lett. Szinte népvándorlás kezdődött. A törököktől odatelepített egyes balkáni népek a kivonuló legyőzött hadsereg nyomába szegődtek, abban a tudatban, hogy előjogaik elvesztek, s abban a félelmükben, hogy maradásuk esetén a „sacra lega” kérésselhetetlen szelleme fogja őket sújtani. Helyükre a kormány Ausztriában és Dél-Németországban bevándorlókat verbuvált. Jó alkalomnak látszott ez a németesítésre. (Egy század alatt e bevándorlók fiai és unokái nagyrészt magyarokká váltak.) A jövevény iparúzők tehetősebb része azonban a délvidéki állapotok láttán megrettenve visszamaradt a küzdelmekről érintetlen városokban, Pozsonyban, Sopronban, Győrött.

Nyomdászatra a visszahódított területek egyelőre alkalmatlanok voltak. Jelentek meg ugyan budai-impreszumos nyomtatványok, de adataik hitelességében kételkedünk. Bocatius (Bakács) János kassai polgármester 1605-ben tárgyalásokra érkezve, Budán nem látott egyebet, mint düledező házakat, istállóknak szolgáló omladéktemplomokat, az utcákon szeméthalmokat, szanaszét heverő dögöket. A lakosság szlávul beszélő mohamedánokból állt. Itt két évvel a régi romokat is felborító ostrom után nyomtatványok jelentek volna meg? A bevonult császári hatóságok működésüket polgári törzskönyv és adólajstrom felfektetésével kezdték, de nyomdásznak, nyomdának nincsen nyoma benne. Mégis fennmaradt egy magyar című, de holland nyelvű jóskönyv, a *Jetzö könyuetske, az Kibe mindennapi dolgokat irunck*, mely kiadása évül 1688-at, helyül Budát s nyomdászként Hans Bergsteint nevezi meg. Nyilvánvaló koholmány.

Típusai azonosak a Haarlemben Abráham Casteleyn nyomdájában megjelent „Hollandje Mercurius” betűivel.

Hasonló az eset a *Mahometische Klag-Schrift* című német aprónyomtatvánnyal, mely azt állítja magáról, hogy „im Jahr 1688 Gedruckt zu Ofen in der Teutschen Truckerey”. A Thökölytől félrevezetett szultánt gúnyolja, kinek bukása magával fogja rántani Lajos francia királyt is. Kopott fraktúrja, a tulajdonneveket antiquával szedő gyakorlata megegyezik Jacob Koppmayr augsburgi nyomtatványainak sajtóságaival.

A két koholmány a török vereség világszenzációját akarta kihasználni, amikor az eseményeket eldöntő városban keltezte hamis impreszumát. S mégis, három évvel a törökök kiűzése után, oklevéllel bizonyítható kísérlet történt budai nyomda létesítésére. A bécsi volt Közös Pénzügyi Levéltár őrzi Quirinus Heyll német birodalmi könyvnyomató 1689-ben I. Lipóthoz intézett folyamodványát, melyben kéri, hogy nemrég berendezett nyomdájával és teljes személyzetével Budára költözhessenek. Ha évi 200 tallér támogatást kap, a magyarországi várak és városok rézmetszetes látképeivel díszíti kiadványait. Német birodalmi könyvkötők és egy papírmalom-tulajdonos is vele jönnének. Az udvari kamara a kérvényre azt felelte, pénzbeli segílyt nem adhat, egyébként nincs kifogása az ellen, hogy saját kockázatára Budán nyomdát állítson.

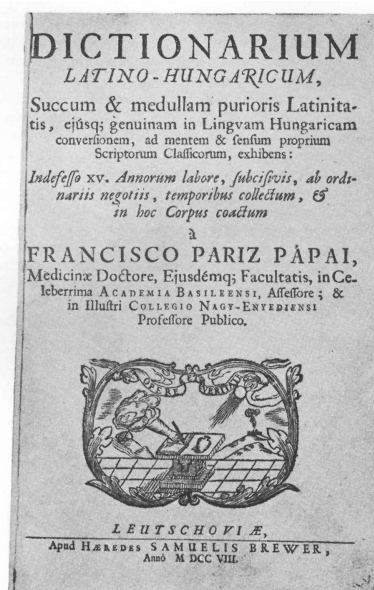
Heyllről, aki - úgy látszik - rézmetszőjét akarta foglalkoztatni, nem hallunk többé.

Csak tizenkilenc évvel később, 1708-ban jelent meg ismét olyan könyv, mely nyomtatási helyül Budát nevezi meg. Nyomdásza nevét elhallgatja. Régi latin nyelvtan, melyet először Heltai Gáspár adott ki Kolozsvárt, 1556-ban. Nem igaz, amit állítólagos budai címlapja mond, ti. hogy javított kiadás. Ellenkezőleg, rontott kiadás, a szerző, Gregorius Molnár keresztnevét például elferdíti Georgiusra. Utánnyomat, mely még az előszót is szó szerinti vette át a közel fél századdal előbb megjelent sárospataki kiadásból. Nem valószínű, hogy Budán jelent volna meg, mert az császári hódítók 1687-ben jezsuita kollégiumot telepítettek Budára, ahol tehát nem volt szükség Debrecen és Kolozsvár protestáns iskoláinak módszerét követő református tankönyvre. A budai jezsuita cenzor alig engedélyezte volna. Azt hisszük, az eléggé kapós könyvet (1804-ig 35 kiadását ismerjük) valamely engedély nélküli nyomdász a Felvidéken nyomatta titokban, s a cenzúra megtévesztésére koholta a budai impreszumot.

A Felvidék nyomdászaira a kuruc hadjáratok ideje rákényszerítette a megalkuvást és színlelést. Foglalkozásuknál fogva szabadgondolkodók, elsősorban azonban üzletemberek, kik csak úgy boldogulhatnak, ha alkalmazkodnak a politikához. A kiadvány - üzleti cikk. A reformáció nyomdászainak állásfoglaló határozottsága és elvhűsége régmúlt legenda számukra. Brewerék aszerint, hogy ki Lőcse ura, megrendelésre katolikus, lutheránus, kálvinista, kuruc és labanc szellemű munkákat nyomtatnak. A politikai közegek lehető megtévesztésére jó szolgálatot tesznek a hosszú, virágos, metaforás, bűjőcskázó, néha értelmetlen barokk címek.

A kiadandó kéziratok sorsa a szokottnál is bizonytalanabb. „Prélum (sajtó) alá” küldött versek a postával labancok kezébe esnek s tüzre vettnek. Volt szerző, aki nyomdába adott kéziratát üszkös törmelék alól kaparta ki. Számos nyomtatvány címét ezúttal is csak idézetből ismerjük; példánya nem maradt. A kuruc vitézi költészetből - állapítja meg Esze Tamás történetíró - mindössze három maradt fenn nyomtatott szövegben. Amit rajtuk kívül tudunk, azt kéziratossá füzetekből és levelekből tudjuk.

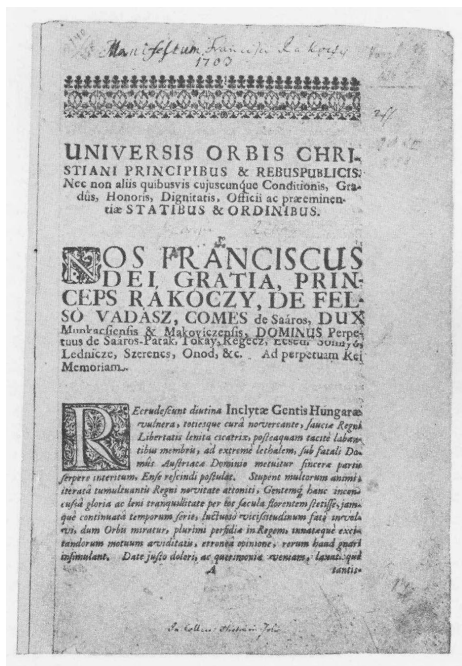
A „Régi Magyar Könyvtár” alapján készített statisztika szerint 1700-tól 1711-ig tizenégy vagy tizenöt nyomdahelyen 662 kiadvány jelent meg. A szegénységben leggazdagabbak az 1700-1703. esztendő - utánuk évről évre kevesebb lesz a termés; 1711-ből már csak két magyar könyvről van tudomásunk, - az egyik kolozsvári, 64, a másik komáromi, 80 oldal terjedelemben. A tipográfiai közt a legszorgalmasabb az Egyetemi Nyomda Nagyszombatban, 270 kiadvánnyal, és Breweré 95-tel. Leghátul kullognak Kassa, Késmárk, Komárom, Sopron, Csík és Gyulafehérvár, melyek együttes összermelése tizenkét év alatt 24 aprónyomtatvány volt, a többi kilenc nyomda 638 kiadványával szemben. (A számokat csak az arányok szemléltetésére említem. Egy évtized két-három termékéből nyomda nem élhetett volna meg. A statisztika adatai nyilvánvalóan itt is hiányosak.)

Pápai Páriz Ferenc 1708-ban Lőcsén kiadott Dictionariumának címlapja

A könyvek közt legterjedelmesebb Pápai Páriz 910 lapos Dictionariuma, latin-magyar szótára; legrövidebbek a kurucok politikai proklamációi. A legnagyobb alakú nyomtatványok Rákóczi falragaszai; legkisebb Balassa és Rimai Istenes Énekeinek 32° debreceni (1702) és lőcsei (1704) kiadása, továbbá Beniczky Péter *Magyar Ritmusai* (Kolozsvár 1700). Balassa és Rimai Istenes Énekei voltak egyúttal a leggyakrabban megismételt kiadások: számos XVII. századi előzményük után 1700-ban két ízben, 1701-ben négyszer, s ezenkívül 1704-ben és 1710-ben is kibocsátották őket. Még több kiadást érhetett II. Rákóczi Ferenc *Imádsága*, de ebből - a kuruc szabadságharc összeomlása után bekövetkező állapotok miatt - csak két 1703-as és egy-egy 1704-es és 1705-ös kiadás maradt ránk. Ugyanezen okból van oly kevés példányunk a kurucok többi politikai nyomtatványából: plakátokból, kiáltványokból, Rákóczi *Regulamentum*ából, *Propositió*jából, *Proclamatió*jából.

Az ónodi *Regulamentum Universale* c. kuruc hadiszabályzatról például tudjuk, hogy 2000 példányban nyomtatták (1707), de Szabó Károly már csak kilencet ismer belőle. A *Recrudescunt*-manifestumot Debrecenben, Lőcsén és Nagyszombatban nyomtatták, s - Esze Tamás számítása szerint - ez volt a legnagyobb példányszámú kuruc kiadvány. Ma nemzeti bibliográfiánk debreceni kiadásának nyolc, a nagyszombatinak öt példányát tartja nyilván.

II. Rákóczi Ferenc Recrudescunt... kezdetű manifestumának címlapja

A kuruc politikai nyomtatványok közt látjuk irodalmunk és nyomdászatunk több új műfaját. Legnevezetesebb a *Mercurius Veridicus* (Igazmondó Merkur), a klasszikus mitológia hírnökistenéről elnevezett első magyarországi hírlap. Gróf Eszterházy Antal, a kassai kuruc vezérlő tábornok 1705-ben Rákóczihoz intézett levelében sürgette megindítását a bécsi félhivatalos lap, a „Wienerisches Diarium” félrevezető koholmányainak ellensúlyozására. Bercsényi, aki a bécsi újságot „nyomtatott hazugság”-nak nevezte, pártolta a javaslatot.

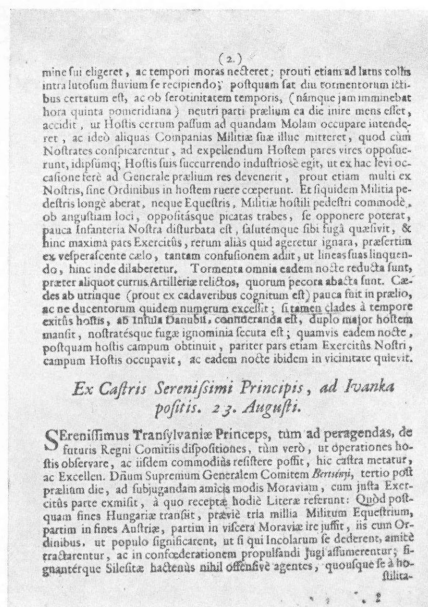
A külföld tájékoztatására szánták, a kuruc külpolitika egyik eszközeként, - ezért latin nyelvű. Rákóczi hozzájárult, csapatparancsnokait a hirtelenség beküldésére szólította fel, s kancelláriája a jelentésekből - eleinte hetenként, később havonként - összeállította a 4-8 oldalas negyedréti számot. Időszakossága rendszerességét a példányok ritkasága miatt nem tudjuk biztonsággal meghatározni. A labancok kezébe jutott számokat elégették; hat évfolyamából (1705-1711) mindössze hat különféle szám maradt fenn. Következtetéseinket az is nehezíti, hogy a számok nincsenek sem sorszámmal, sem megjelenésük dátumával ellátva. Idejükre támpontot csak az ad, hogy minden hír fölött az esemény napját közli. Hírszolgálatára elég gyors volt. Az 1708. augusztus 3-i trencsényi csatáról szóló tudósítás 11 nappal később, augusztus 14-én már megjelent. A napi események keltéből mindenesetre azt látjuk, hogy 1705 május és június havában a kis hírlap hetenként nyomtatott Kassán. Augusztusban a lőcsei Brewer nyomda állította elő, szintén hetenként. Amikor 1710-ben Lőcse ostromzár alá került, az újságcsockát Bártfán adták ki, most már havonként, s akkor a szerkesztője Ebeczky Sámuel, Bercsényi Miklós főparancsnok titkára. 1710. márciusi számát mintegy 100 példányban még Bártfán nyomtatták, májustól novemberig azonban ismét Kassán. Az átköltözésről Okolicsányi Mihálynak március 24-én Bercsényihez intézett s Thaly Kálmán által közöltett jelentése tájékoztat bennünket.

A Mercurius Veridicus egyik Nyitrán keltezett számának kezdő oldala

Magamhoz hívtam a tipografust - írja - s megjelentvén neki Excellentiád intencióját s parancsolatját, legelsőbben is azt felelte, hogy a tipografia nem az övé, de a nemes (Bártfai) városáé. Továbbá pedig tudakoztam tőle, hogy mennyi szekér kívántatik az abban levő instrumentumok alá. Ahhoz ugyan sok szekér nem kívántatnék, hanem azt mondotta, ha így fog bolygatni, amint most van, nemcsak hogy nagy kár esik benne, de ha szekérhányásában összevegyvednek a betűk: esztendeig ad imprimendum rendbe nem veheti őket. Hanem ha el kellene juttatni innét: szintén ugy: juxta ordinem alphabeticum külön-külön rendbe és kötésekbe venni kellenék a betűket, mintha imprimálni kellenék: melly rendbe való vétel egy hónapig is - amint előttem mondotta - véghez nem mehetne.

Jelenttem ugyan bíró uramnak (a bártfai városbírónak) a dolgot; egyebet nem felelt, hanem hogy notabilis kár és confusio nélkül nem lehet az elvitele, ha hirtelenül el kellenék vinni.” De Bercsényi parancsa leküzdött minden akadályt. A márciusi szám április 5-én még Bártfán jelent meg, az áprilisi pedig május elején Kassán.

A Mercurius Veridicus nyitrai számának egyik szövegoldala hírekkel

Decemberben Kassa ostrom alá került, ezután nincs adat a lap sorsáról.

A kuruc kormányzat egyéb politikai nyomtatványai több más városban is készültek. Eleinte főleg Debrecenben, később többnyire Nagyszombatban.

Bercsényi Miklós 1703-ban Nagyszombatból kisperte a jezsuitákat. Velük együtt távozott Hörmann factor is. A nyomda azonban Rákóczi cenzorainak ellenőrzése mellett tovább dolgozott, sőt a legnagyobb termelését - leginkább vallásos művekkel latin, magyar s kis számban német és szlovák nyelven - ekkor érte el; 1707-ben 32 munkát adott ki. 1710-ben kiadói címjegyzéke 390 régibb és újabb kiadványát sorolja fel.

Bécsi bizományos könyvkereskedése is tovább működött, s ennek 1702-1705. évi elszámolásából az a meglepő tény derül ki, hogy az osztrák császárvárosban, az ellenség főfészkében, éppen az *Officium Rákóczi*umból adta el a legtöbb példányt. (Darabját 30 krajcárért; a - *Corpus Juris Hungarici* példányonként 7 forintba került.)

Debrecen is 1703-ban, július végén került kuruc kézre. Egy héttel később már közkézen forgott Rákóczi ott készült, díszes kiállítású oltalomlevele. A nyomda vezetője, Vincze György, jól értette a szakmáját. Ugyanez évben kiadta Rákóczi Imádságának első kiadását, 6 levélnyi magyar és latin szöveggel, csinos magyar motívumú záróvignettával. A következő évben pedig a *Recrudescunt*-manifestumot s 1705-ben a kuruc hadirendszabást. Meg kellett értük lakolnia. Október végén Herbeville nagy labanc serege tört rá a városra. A lakosság menekült, vele Vincze is, kinek azóta nyoma veszett. A város jegyzője „Promemoria”-ban siratta meg az elpusztított főiskolai könyvtárt és városi nyomdát.

„Typographiánk szép vala - kesereg -, de az is mindenestől elbomla. Nagyobb része a betűknek castakba rakatott vala a Tarkata nevű városháza kapujának északfelől eső bolt rejtékében. De az kivágattatván a crucigeri (osztrák katonák) által, a castakból a betűk kiforgattatának s utcákon, mezőkön, táborhelyen szélyelszórattatának. A typographia háznál volt sotuk s egyéb eszközük is oda vannak... A kár legalább 4000 forint.” A császári hadsereg úgy elpusztította a nyomdát, hogy a kuruc korszak végéig nem is lehetett többé üzembe helyezni. Ugyanekkor veszett oda a még Rosnyai által a debreceni tanácssházban elraktározott sárospataki nyomda felszerelése is. Ládáit szétverték, betűit elhordták, hogy ólmukból puskagolyókat öntsenek.

*

A magyar történelemben, irodalomtörténetben és bibliográfiában az 1711. évet - a szatmári fegyverletételt - határsorompónak tekintették. A nyomdászattörténetben is új korszakot kezdünk vele. Nemcsak azért, hogy kövesse fő forrását, a bibliográfiát (Szabó Károly időrendes „Régi Magyar Könyvtár”-a 1711-ig vette számba a régi magyar és magyarországi nyomdatermékeket), hanem azért is, mert a hazai nyomdászat képe 1711 után csakugyan szembetűnően megváltozik. Jönnek a német bevándorló nyomdászok; pezsgő vállalkozókedvet és új morfológiai elemeket hoznak magukkal. Szűz területeket hódítanak meg: Pécs, Temesvár a jelentős teljesítményű nyomdaközpontjaink közé emelkedik. S a XVIII. században a hazai nyomdászat segítségével új, a régít mennyiségben és minőségben felülmúló magyar irodalom születik.

- & -

Fitz József

A nagyszombati ütközet

A francia sereg *Hochstättnél* nagy ütközetet veszített a császári sereg ellenében. Erre a fényes diadalra egyszerre aláhanyatlott a magyar fölkelőkkel való kibékülési kedv Bécsben. A németországi hadseregből kivonhattak tizenötezernyi hadpróbált katonát, s ezt a hadtestet rábízták *Heisterre*, hogy keresse fel és verje tönkre vele *Rákóczyt*.

Ez a *Heister* volt a legkegyetlenebb ellensége a magyaroknak. Maga *Széchenyi* érsek jegyzé fel a borzasztó dülásokat, amiket ez a hadvezér katonáival bekövetetett; a Kárpátok közti pusztító hajdemákok nem tesznek túl rajta a válogatott kínzásokban, amikkel a szétrombolt városok lakosait kiirtotta: asszonyokat, gyermekeket, leányokat egyaránt. Tigris volt emberalakban.

Előbb azonban *Rákóczy* kezd meg a hadjáratot egy nevezetes fegyvertényvel: seregei elfoglalták a császáriaktól védett *Érsekújvárt*. Azt a hatalmas nagy erősséget, amit húsz év előtt a hős *lotharingi* annyi tudománnyal és vérontással tudott elfoglalni, aminek a török kézzől elestét széles Európa fővárosaiban hálaímmal ünnepelték meg, most elfoglalta egy kuruc vezér egy nekirohanással. Kítűnt megint annak az igazsága, hogy nem a sánc védi a népet, hanem a nép a sáncot. Ezúttal maga a bennlévő polgárság segített legjobban az ostromlónak a falakra felmászni. Hanem *Érsekújvár* bírása nagy előny lett *Rákóczyra* nézve, mert ott egyesíthet a Duna mellékén gyülekező hadait mindenkor, s egyszersmind fenyegethette az osztrák határokat.

Heister a hadával Nagyszombat felé nyomult előre.

Rákóczy a fővezérével, *Bercsényivel* együtt szembevezette rá a derékhadát *Ocskay László* és *Ebeczky* dandárait odautasítva, hogy az ellenséget két oldalról csapkodják a lovasezredeikkel előrevonultában, s ha az csatára áll *Rákóczy* derékhadával, akkor ennek a két szárnyvégét képezzék.

Éppen karácsony napja volt a két hadsereg összetalálkozásakor: – fehér karácsony. Hajnalban oly sűrűn kezdett el hullani a hó, hogy a fejedelem seregei nem látták a főtmetegtől húszlépcsnyire, s csak úgy találomra foglalták el az előre meghatározott helyeiket a *Tirna* patak nyugati partján. Kémeik hírvél hozták, hogy *Heister* tábora is átkelt a *Parna* patakon, s hadirendben áll a síkon.

A vezényszó áthallatszott egyik táborból a másikba.

Mikor aztán egyszerre feltisztultak a fellegek, a két tábor ott látta egymást szemben egy ágyúlövésnyire.

A császáriaknak huszonnégy ágyújuk volt, *Rákóczyék*nak, megfoghatatlanul, csak hat. A kuruc tüzeik, nem várva a parancsszót, megkezdték az ágyúzást, mire a császáriak is elkezdtek tüzelni, különösen a fejedelmet magát véve célpontul tekéiknek.

Annak egy kísérőjét el is sodorta egy ágyúgolyó, mire a francia vezér, *Feirville* erélyesen felszólította a fejedelmet, hogy vonuljon a dombtetőn tartalékol felállított karabélyosaihoz.

A kuruc hadsereg, mint egy nagy E betű fogta nyalábra a császári sereget, s a haditerv szerint jobbról *Ebeczky*, balról *Ocskay László* lovasdandárainak kellett megkezdeniük a támadást.

Ebeczky lovasezrede kítűnően felelt meg a feladatának, rohamával összekuszálta *Heister* táborának balszárnyát, s a felzavart tömegeket a saját ágyúütegeikre vetette.

Ebeczky sikere azonban magával ragadta a mellette felállított három másik huszárezredet is, *Ilosvayét*, *Deák Ferencét*, *Srétéret*, akiknek a terv szerint nem kellett volna a helyükből kimozdulni, ők is előre törtek s vitézül legázolák az eléjük álló vasasokat, muskétásokat. Amde ekkor következett egy fegyvernem, ami a kuruc sereg nézve mindenkor a legveszedelmesebb szokott lenni; a poggvász-szekerek. Ez megállította a győzelmes dandárt. A vitézek leszálltak zsákmányolni. Többé ezekre nem lehetett számítani az ütközetben. Hányszor kivette már az átkozott prédaszomj a kész diadalt a magyarok kezéből!

A balszárnyon *Ocskay* sokkal jobb fegyelmet tartott. Az ő ötezer lovasból álló dandára csodáit követte el a vitézségnek, ahogy *Rákóczy* maga feljegyzé. Nemsokára elhallgattak e szárnyon az ágyúk, *Ocskay* levágta a tüzeiket: s tovább tört előre.

Ekkor *Feirville* is eljöttnek látta az időt, hogy a tábor derekával általános rohamot intézzen a császári sereg zöme ellen. Hat ezred hajdú indult meg egy tömegben, kivont kardokkal, közepén a borsodi hajdúk. Ezek mentek szembe az ágyúütegekkel. *Heister* három páncélos zászlóaljat indított ellenük, a rajnai sereg legjobb vitézeit. A hajdúk közéje törtek a dárdaerdőnek, s egy hajrá alatt szét volt verve mind a három vértés gyalogzászlóalj. Egy hajdú annyira előrehatolt a rohamban, hogy a futó vasasokat kardlappal visszakergető fővezérig eljutott, s ott a pallosával egy olyan csapást adott a fejére, hogy ha *Heisternek* vassal bélelt kalapja fel nem fogja az ütést, azt kettéhasítja.

Még egy második ütést is szánt neki a vakmerő kuruc, azonban a császári vezérnek egy labanc segéde, a magyar *Czobor Márk*, észrevette a veszélyt, s egy pisztolylövéssel leterítte a hajdút.

Heister alvezérei mind azt hitték, hogy el van veszve az ütközet.

Csak *Heister* nem esett kétségbe: ő bizonyos volt a maga dolgáról. Jól ismerte a csatatér sakktabláján a járását. Most következtek az ő húzásai.

Az első húzás az volt, hogy a tartalékban hagyott két lovasezredet előreküldé, hogy a kuruc sereg dereka s a fosztogató jobbszárny közé ékelje be magát, s így a szárnyat egészen vágja el a deréktól. Ez teljesen sikerült.

A másik húzás pedig egy előre kicsinált árulási terv volt.

Rákóczy seregében szolgált egy *Scharodi* nevű cseh kapitány, aki szőkevény németekből alakított zászlóaljnak volt a vezére. Ez még az éjjel megüzené *Heisternek*, hogy a csatában át fog térni hozzá, csapatjával együtt.

Amint a hajdúk előrerohantak, *Scharodi* egyszerre az egész zászlóaljával sortüzet adatott a hátukba, s azzal feltűzve a fehér lobogót, átfutott a császáriakhoz.

Ez az orozva történt támadás elrémíté a hajdúságot, rémülten rohantak vissza, s vészkiáltozásukkal elrémíték a hátuk mögött álló tisztai hajdúságot, sőt még magukat a fejedelem palotás ezredeit is. A futásnak eredt négy gyalogezred magával sodort még két huszárezredet is meg egy német dragonyosezredet.

S ezzel a kuruc tábor három darabra volt vágva.

Rákóczy e veszedelem láttára sarkantyúba kapta a lovát, s a muskétásezredével be akart vágni az ütközetbe, hogy annak balvégzetét megfordítsa. Túlbugzó hívei megakadályozták benne. Megragadták a lova zabláját, s nem engedték a küzdelembe rohanni.

Ezzel aztán el volt veszve a már kivívott diadal.

A kuruc tábor tartaléka, a dereka, a legjobb ezrede futva rohantak át a Tirnán, az erdős halmokra fel: azok, akik ellenséget nem is láttak. A jobbszárny lovasságai a zsákmányát a nyeregkápára akasztva, mint aki dolgát legjobban végezné, elrúgtatott a *Fehér hegyek* közé; azok a hajdúezredek, amik a borsodiakkal az élükön nagyon mélyen behatoltak a császári sereg derekába, s ott három hadvonalat törtek már keresztül, vissza nem vonulhattak, kénytelenek voltak *előre hátrálni*; keresztültörték magukat még a tartalék gyalogságon is, s az ellenség hátából kerültek elő a Parna patakon át, a futó zömmel éppen ellenkező irányban.

A negyedik része a kuruc tábornak, *Ocskay László* alatt a balszárnyon még egyre harcolt, nem akarva hinni, hogy vége van az ütközetnek. Mikor már *Heister* bevonult az üresen hagyott Nagyszombatba, *Ocskay László* még akkor is egyre száguldozott a csatatéren alá s fel, összeszedve a szétrobbant hadakat, s eközben maga is majd fogságba esett, tévedésből a kurucokéhoz hasonló viseletű labanc huszárok közé tévedve, akik *Babocsay* labanc kapitány katonái voltak. Csak az öccse, *Ocskay Sándor* meg két alvezére szabadította ki.

Olyan ütközet volt ez, amelyben mind a két tábor úgy szétverte egymást, hogy egyik sem tudta, merre van előre, merre hátra.

De a veszteség bizonyára mégis *Rákóczyé* volt.

Átlátta, hogy nagy ütközetet vezetni senki az ő vezérei közül nem tud, még a franciák sem. Maga *Feirville* is úgy eltévedt tőle, hogy a csata után nem talált hozzá vissza. Valahol megadta magát a császáriaknak.

Ilyenkor aztán a kuruc hadaknál az volt a szokás, hogy alig maradt egy zászló alatt kétszáz ember; a többi hazaszaladt a világ négy sarka felé. Hanem aztán épp olyan könnyen össze is gyülekezett megint.

Heister sem tudott azonban mit csinálni a diadalával, örült, hogy a megtizedelt ezredeit szétoszthatta téli szállásokra.

De rövid napok múlva már tudatta vele *Ocskay László*, hogy nem nyelte el a kuruc sereget a föld. A három erős császári vár, Trencsén, Vágújhely és Érsekújvár között fekvő negyediket, *Beckót* éjjel ostrommal bevette; ötvennél több labanc nem menekült meg élve onnan, s ami a legnagyobb veszteség volt a császáriakra nézve, a *Beckóban* felhalmozott egész téli hadjáratra való széna-szalma készletüket felégette. Így múlt el *szénán-szalmán* az akkori hadviseelés dolga.

Jókai Mór

Rákócziak Strasbourgban!

A II. Rákóczi Ferenc Alapítvány munkáját szerte a Kárpát-medencében elismerik és tisztelik. A határon túli magyar fiatalok részére szervezett programsorozatát, a Magyarságismereti Mozgótábort (Students Without Boundaries), amelyet idén 16. alkalommal rendezett meg, 2008-ban az Európai Parlament is kitüntette, így elnyerte az Európai Unió Ifjúsági Károly Díját (Charlemagne Award). Az Európai Parlamenttel való jó viszony azóta sem szakadt meg, sőt még inkább elmélyült. Ennek eredményeképpen az Európai Parlament meghívására 2009. szeptember 13-a és 16-a között egy ötvenfős kontingens - a tábor szervezőin túl, régi táborosok, találkozósok, akiknek köre kiterjed Pozsonytól Kézdivásárhelyig, Beregszásztól Zentáig - képviselhette az alapítványt, és mondhatjuk az egész Kárpát-medencét Strasbourgban, az EU fővárosában.

Szeptember 13-án, vasárnap érkeztünk meg Strasbourgba, ahol Surján László európai parlamenti képviselő és Mikóczy Ilona, az alapítvány felvidéki referense fogadott bennünket nagy örömmel. Megismerkedhettünk az „utak városának” nagyobb nevezetességeivel, élvezhettük az Ill mentén épült házak, utcák középkorias hangulatát, ami egy pillanatra el is felejtette velünk, hogy Európa egyik legmodernebb városában vagyunk. Az első napok kirándulásai során beutazhattuk egész Elzászt, olyan történelmi városkákat is érintve, mint Colmar, vagy olyan zárandokhelyeket, mint Sainte-Odile.

Mindezek azonban nem vonhatták el figyelmünket az út legfontosabb céljáról – a 2009. szeptember 1-én elfogadott szlovák nyelvtörvénnyel szembeni ellenállásról.

Ennek jegyében a magyar képviselők meghívott vendégeiként ellátogathattunk az Európai Parlamentbe is, ahol egy huszonöt fős kis csapat vállalta fel, hogy ahova csak lehet, eljuttatják az alapítvány tiltakozó levelét, és minél több képviselő figyelmét hívják fel arra, milyen negatív hatásai lehetnek a törvénynek nemcsak a Felvidéket, de az egész Kárpát-medencét beleértve.

Az unió más országainak képviselőivel beszélgetve azonban az is kiderült, hogy a törvény és a vonatkozó problémakör – bár számos idegen nyelvű sajtó is sokat foglalkozott vele – egyáltalán nem egyértelmű, és sok esetben csak hallomásból ismert.

Mindezeket tekintetbe véve, egy igen pozitív élmény volt mindannyiunk számára, hogy éppen mi lehettünk azok a szócsövek, akik azt a szerepet kapták, hogy felvilágosítsák őket arról, mi folyik Európának ebben a szegletében, sokszor azért felhasználva az alkalmat arra is, hogy a saját magunk régióinak problémáit is szóba hozhassuk.

Elmondható, hogy a törvény olvasása után egyre többünk számára kristályosodhat ki, hogy a törvény pontatlanságai, nem egyértelmű fogalmazásmódja milyen visszasságokat szülhet főként a felvidéki régióban, s ronthatja még inkább az amúgy sem felhőtlen magyar-szlovák viszonyt.

„Az emberi jogok csorbulása azonban már nemcsak magyar-szlovák probléma.” – ahogyan azt Surján László képviselő úr kifejtette – „Az már egy egész Európát érintő ügy”. Ahogyan azt Gál Kinga és Bauer Edit tolmácsolásából megtudtuk, ugyanez a helyzet Sólyom László, köztársasági elnök szlovák fenyegetés miatt meghiúsult határátlépésének ügyében, amelyet látszólag egy teljesen különálló diplomáciai kérdésként is kezelhetnének, de a történet hallatán egyre többen emelik fel szavukat a szlovák kormány megnyilvánulásaival szemben. Sógor Csaba erdélyi képviselő is ezt erősítette meg – „nem a magyar-szlovák fél között kell egyeztetni, de az unió és a szlovák fél között, hiszen azok az emberek, akiket a törvény hátrányosan érint ugyanolyan uniós polgárok... érdekes, hogy épp a cseh nyelv lett kiemelve a törvény hatálya alól, pedig éppen ez az, amitől a szlovák nyelv 'tisztasága' igazán romolhat”.

A kiemelt képviselők nemcsak ott tartózkodásunk, de az év folyamán is figyelemmel kísérték és kísérik az alapítvány munkáját, támogatva egyre több magyarországi fiatal bevonását is a programba.

A mi részünkről elmondható – csodás három napot zárhattunk, amely után kijelenthetjük: büszkék lehettünk arra, hogy magyarnak születtünk, s hogy ha csak egy kicsit is, de hozzájárulhattunk egy talán békésebb Kárpát-medencéhez. Mert mi, ennek a földnek vagyunk a szülőttei, s ha a jövőnk a kérdés, a minket érintő dolgokat más nem véleményezheti, csak akkor ha mi, akik átéljük azokat felemelik szavukat és kiállnak magukért... Ez az egyik legnehezebb feladat, amit életünk során meg kell tanulnunk: akárhova vet is a sors, helytállni... Az viszont tény, az alapítvány és a Családi Kör kötelékén belül még inkább megérthetjük: a jövőt csakis mi alakíthatjuk, amelynek ez az út egy nagyszerű példája volt.

Túri Gréta

www.rakoczialapitvany.hu

A MAGNA HUNGARICÁTÓL A RAKÓCZI EMLÉKTÚRÁIG

Ezerkilencszázkilenc-venhat április tizedike és augusztus huszonegyedike között egy bátor csapat lóháton több mint 4500 kilométert tett meg az őshazától a magyar fővárosig. A Magna Hungarica expedíció vezetője Petraskó Tamás volt. Kilenc esztendő telt el azóta.

- Tizenhárom hazáját és kultúráját szerető magyar ember indult el erre a lovas emléktúrára 1996-ban. A honfoglalás 1100 éves évfordulóját szeretnénk volna úgy megünnepelni, hogy valahonnan, a keleti végekről, ahonnan - ma már biztosan tudjuk - a magyarság egy népként indult tovább, mi is elinduljunk, s ezt a vándorló útvonalat követve emlékezzünk arra, hogyan is formálódott, hogyan is alakult ki a magyar kultúra, s hogyan vált letelepedett néppé a magyarság, hogyan alakult ki a magyar nemzet, a magyar haza.

- Az útvonalon nemcsak egyfolytában vonultak...

- Kilencvenhat szálláshelyünk volt. Ez is szimbolikus jelentéssel bír.

Természetesen felkerestük nemcsak az őstörténettel kapcsolatos emlékhelyeket, hanem azokat is, amelyek későbbi történelmi koroknak az emlékhelyei: például a Don-kanyart. Ezeken a helyeken, ha lehetőségünk volt rá, megálltunk, emlékoszlopokat állítottunk. - És közben emberekkel találkoztak...

– Amit tapasztaltunk Baskíria, Tatárország, Oroszország, Ukrajna területén áthaladva, az az, hogy az egyszerű nép fiai - baskírok, tatárok, oroszok, ukránok - értették a mi nyelvünket. Ugyan nem tudtak magyarul, de tudták, miért megyünk, mit miért teszünk.

– Ebben az egyetértésben nekik is hasonló gondolataik vannak. Mert ők is szeretnék a tiszta múltjukat felidézni és szeretnék elfelejteni a tragédiáikat. És ebben partnerek voltunk. Én azt mondom, egy nagyon békés, egy nagyon követendő összefogás alakult itt ki különböző népek között, s ezt a magyar történelem mintegy keretbe foglalja.

- Azóta lassan tíz év telt el...

- Így igaz. Készülünk is megünnepelni. A mi életünk is erről szól, a dolgozók hétköznapijainak mellett megüljük az arra méltó jubileumokat, évfordulókat. Úgyhogy meg fogjuk keresni azokat a barátainkat, akik segítettek nekünk tíz évvel ezelőtt, el fogunk menni az emlékhelyeinkre ismét. De hát közben is elmentünk, hisz úgy gondoljuk, hogy a kultúrát azt folyamatosan ápolni, gyarapítani kell. Ez azt jelenti, hogy például 2003-ban a Rákóczi-évfordulón Vereckén ismét megjelentünk. És ha már a magyar állam nem tudott zászlót bontani Vereckén, mert nem oda helyezték a hangsúlyt, mi úgy gondoltuk, hogy ahonnan indult a szabadságharc, ott, azon a ponton, ahol találkozott a Nagyságos Fejedelelem az elé érkező magyarsággal, ott bontjuk ki a zászlót. Egy gyönyörű szép, meghatározó, bensőséges ünnepség keretein belül. Kárpátaljai igaz barátainkkal - Kész Barnabással és társaival -, a hagyományörzőkkel, akikre talán mi is hatással voltunk. Hisz a honfoglaló magyarokkal kapcsolatos hagyományörzés akkor indult el igazán Kárpátalján az ő vezetésükkel, amikor mi ott megjelentünk.

- Újabb expedíció szerveződik?

-A legújabb kezdeményezésünk a Rákóczi évfordulóhoz kapcsolódik. Ez azt jelenti, hogy - azt hiszem most fokozottan aktuális - egy olyan emléktúrának a lebonyolítása, amit évek óta szervezünk: most jött el Rákóczi halálának 270. évfordulója. Az ő hűséges társa, Mikes Kelemen szülőfaluját, Zágont kötik össze egy lovas emléktúrával Borsival, a Nagyságos Fejedelelem szülőfalujával. Tehát Erdélyből jövünk át Magyarországon a Tisza mentén és Szlovákiában végzünk. Három országot kötünk össze közel 800 kilométeres lovas túrával. Érintünk nagyon sok Rákóczi-emlékhelyet, így többek között Z ágont és Bálványos és környékét, ahol az ősi magyar kultúrára is emlékezünk. Aztán áthaladunk Segesváron és környékén, Fehéregyházán, fontos szálláshelyünk lesz Marosvásárhely, ahol anno beiktatták Rákóczit az Erdélyi Fejedelemségbe, megállunk a zsigó győztes csata helyszínén, ahol Wesselényi személye is bejön ebbe az emlékezésbe, majd Nagymajtény, Szatmár és környéke. Aztán Magyarország területén, ott Várral szemközt Tarpa, Vaja, Tokaj, Sárospatak, majd át a szlovákiai Borsiba, a várkastély elé.

-Én azt hiszem, hogy példaértékű most, ahogyan szerveződik ez az emléktúra. Hiszen úgy tűnik, hogy mindenki fontosnak érzi, hogy amikor egy szomorú december 5-én túl vagyunk, és igen sokan komoly traumával éltük meg ezt a nem egészen jól előkészített és nem egészen érthető népszavazást. Most még nagyobb szükség van arra, hogy összefogjunk.

- Lehetőséget teremtünk arra, hogy akik értik, miről szól a magyar kultúra, akik annak egyetemes értékeit felvállalva eddig is tették a dolgukat, mutassák meg, hogy nem egy elpolitizált, túlpolitizált, átpolitizált magyarságról van itt szó, hanem egy egységes, egy közös kultúrához tartozó, egy egységes jövőképet álmódó, óhajtó magyarságról van szó. Akik szeretnék végre azt a kort megélni, amikor minden magyar gyermek úgy nőhet fel, hogy megtudhassa, mi történt a múltjában, melyek a hiteles információk, és ő ennek tudatában igaz magyarként tiszta szívvel szervezhesse, építhesse, gyarapíthassa a magyar kultúrát az idők végezetéig. Ez lenne a Rákóczi-emléktúra üzenete. És várunk mindenkit Kárpátaljáról, Erdélyből, Magyarországról, Felvidékről: csatlakozzon vagy az egész túrához, vagy annak egyes szakaszaihoz. Meg kell mondanom elég kemény lesz, hisz áprilisban vonulunk a Kárpátok hegyei között. De azt hiszem, ez a próba még inkább összekovácsol bennünket, magyarokat. Úgyhogy gyertek, jöjjenek.

- Hányan indulnak el?

-Az alapszapat háromfős lesz, a 100 éves Rákóczi emlékHzászlót visszük végig. Tudni kell, Rákóczi kassai újratemetése alkalmából készült egy zászló, amit ott is meglentettek, s az a birtokunkban van. Ez már végigjárta Kárpátalját - mint mondtam, 2003-ban ott voltunk Vereckén -, ott rákerültek a salánki, beregszászi, a tiszaiújlaki stb. szalagok, most rákerülnek az erdélyi emlékszalagok is, és így fog 2011-ig lobogni ez a zászló, majd bekerül a Rákóczi Múzeumba. Az útvonalon várjuk a hozzánk csatlakozókat. Kárpátaljáról is. Jó lenne, ha Sárospatakon, Borsiban úgy állnánk föl az emléktúráról érkező lovasok köré, hogy ott lennének Rákóczi korának megfelelő öltözetben, zászlókkal azok az emberek, akik az azokról a településekről érkeznek, ahol akkor, a szabadságharc kitérősekor is igen sokan hűséget esküdtek a fejedelemnek.

Meggyőződésem, most is meg kell erősíteni az együtvé tartozásunkat. Én már lelki szemem előtt látom a pataki várban, amint sok-sok település zászlaja alatt ott állnak ezen községek, városok képviselői, és együtt fejet hajtunk az örök történelmi nagyság, Rákóczi fejedelem emléke előtt Forrás: [Kárpátinfo Hetilap](#) 2007-11-05

Hogyan ölte meg Mária Rákóczi katonáját?

Egy kuruc lőtt rá - Fotó: Bálint Csaba

Rákóczi már a szabadságharc elején be akarta venni a szegedi várat, amely az osztrákok legfőbb délvidéki erődje volt. Amikor kurucaival Szegedre érkezett azonnal elfoglalták a polgárok lakta városrészeket, tüzérség híján azonban a várat nem sikerült bevenni.

Maga az alsóvárosi templom előtt történt incidens, amiről szó lesz, nem kötődik túl szorosan a várostromhoz, hacsak annyiban nem, hogy ez is egy katona életébe került

Az alsóvárosi Havas Boldogasszony templom előtt álló Immaculata szoborcsoport eredetileg nem szoborcsoport volt, csak egy Mária-oszlop volt, a többi alak később, 1752-ben került köré. Amikor Rákóczi seregei megérkeztek, az egyik harcos miután észrevette Márai szobrát a templom előtti téren, valószínűleg buzgó református lévén, indulatba jött. A katona így kiáltott a szoborra, mielőtt célba vette volna puskájával: Katolikusok nagyasszonya! Lássuk, meg tudod-e védelmezni magad? Igaz, létezik olyan verzió is, amely szerint csak annyit mondott: Asszony, adj kenyeret!

Akár ezt mondta, akár azt, a történet szerint a kuruc rálőtt a szoborra, a golyó pedig Mária jobb kezét találta el, amely le is tört. A lövedék azonban visszapattant a szoborról, és egyenesen a lövöldöző katonába fúródott, halálos sebet ejtve rajta, és egyben megválaszolva annak pökhendi kérdését. Dugonics András is említi később egy csonka kezű Mária szobrot Szegeden, ami akár igazolhatja is a legendát- fejezi be a furcsa történetet Mihály Illés.

www.delmagyar.hu

– Napjainkban is kísért a Rákóczi leány

Gróf Károlyi Sándor 1703-ban Szentháromság tiszteletére a Nagykároly határában lévő Lyukashalmon kápolnát építtetett, hálát adván Istenünknek, hogy a pogány birodalma alól fölszabadította földünket és a békeséget is megadta.

Már a kurucvilágban e kis kápolnának olyan látogatója volt, akinek neve egymaga elegendő volt arra, hogy a nevezett Szentháromság kápolnáját történelmi emlékhellyé avassa. A neves látogató maga II Rákóczi Ferencz fejedelem volt.

A kápolna mellett található a kurucok által épített Rákóczi pince, melynek három bejárata ismeretes: a kápolna melletti, az erdődi várban, illetve a nagykárolyi kastélyban lévő. A pince és az alagút ideális rejtekhely volt Rákóczi katonáinak. Az osztrák meglepetésére váratlan helyeken bukkantak a felszínre, győzelmeket aratván.

Az ellenség elképzelni sem tudta honnan kerültek elő a kurucok. Elküldték egyik tisztjüket kémkedni a Rákóczi családhoz. A fejedelem lánya, Vilma beleszeretett az osztrák tisztbé. Elmondván a pince titkát, apjának árulója lett.

A lányt gyötörte a lelkiismerete, s apjának bevallotta tettét. Rákóczi sikeresen elmenekült üldözői ellen, eltűnt a pincében, a rejtekúton.

Lányának nem tudta megbocsátani tettét, elátkozta őt: amíg valaki meg nem váltja, addig évente csak egyszer fésülködhet és mosakodhat. Addig nem mehet férjhez, ameddig meg nem varrja menyasszonyi ruháját. Azonban évente csak hét öltést ölthet. Amikor elkészül a ruhája, csak akkor válthatják meg.

A leány még ma is él a pincében. Minden hetedik évben egyszer megnyílik a vaskapu hét percre, kijön a leány a pincéből. Három alakban jelenik meg: kígyóként, békaként, s végül menyasszonyi ruhába öltözött síró leányként.

Annak, aki meg akarja váltani mindhárom alakját háromszor meg kell csókolnia és utána kell mennie a pincébe, útközben nem nézhet vissza, mert kővé változik. A leányt még senkinek sem sikerült megváltania, a bátor próbálkozók mind odavesztek, élve senki sem került ki közülük.

[Www.webvidekek.ro](http://www.webvidekek.ro)

A Rákóczi Hírlevelet szerkeszti: Fenyvesi Miklós

Fogadják jó szívvel, olvassák szeretettel!

miklos.fenyvesi@fibermail.hu

A Rákóczi Hírlevelet terjeszti a Kárpáti Harsona

[http://www.karpatiharsona.info/!](http://www.karpatiharsona.info/)